سوقرات

د.مستەفا غالب
لە عەرەبییەوە: لوقمان رەئوف

ژمارە ٣١
شوبات ٢٠١٢

IDEAWALA

govaryidea@gmail.com

ئایدیاوالا

گۆڤارێکی فکرییە، دوو مانگ جارێک، دەزگای والا بۆ راگەیاندن و بڵاوکردنەوە دەریدەکات

خاوەنی ئیمتیاز ..... دەزگای والا

سەرنووسەر ..... ئەنوەر حسێن
a.bazgr@gmail.com
07701535029

جێگری سەرنووسەر ..... لوقمان رەئووف
lukmanraoof@yahoo.com
07701369792

بەڕێوەبەری نووسین ..... هاشم ئەمین

تایپ و هەڵەچن ..... سۆما سالار - باوان عومەر
رەوەز سەعید - نەرمین عەلی

تیراژ ..... (١٠٠٠) دانە

نرخ ..... (٣٠٠٠) دینار

چاپ ..... چاپخانەی کارۆ

بۆ ئەو نوسەرانەی بابەت بۆ گۆڤاری ئایدیا والا دەنێرن

* هەموو بابەتێکی وەرگێڕراو پێویستە دەقە ئەسڵێکەی لەگەڵ بێت.
* زانیاری تەواو لەسەر پەراوێزو سەرچاوەکان بنوسێت وەك(ناوی نوسەر، ناوی کتێب و سەرچاوە، شوێنی چاپ، ناوی چاپخانە، ساڵی چاپ، لاپەرە)
* ئەو بابەتانەی کە گفتوگۆن و وەردەگێڕرێن، یان ئامادە دەکرێن و پێویستیان بە وێنە هەیە، وێنەکانی لەگەڵدا بنێرێت.
* هەموو نوسەرێك ئیمەیڵ و ژمارەی مۆبایلی بنوسێت.
* پێویستە بابەتی لێکۆڵینەوە پێشەکی و ئەنجامی هەبێت.

ژیانی سوقرات

لەبارەی ژیانی سوقراتەوە جگە لە شتێکی کەم، هەواڵێکی وا لە بارەیەوە نازانین، سوقرات لە ئەسینا و لە ساڵی 469 پ.ز لە دایکبووە، باوکی پەیکەرتاش بووە و دایکیشی مامان بووە، لە سەردەمی لاویەتیدا پەیوەندیکردووە بە سوپاوە و بەهۆی ئازایەتی و بەتوانایییەوە زۆر چاوی لەسەر بووە.

دوای ئـــەوەی تـەمـەنـی گەیشتە پـەنجا سـاڵی (کزانتیبی) هێناو سۆزداریەکەی کردی بە هاوسەرو توندوتیژیەکەشی کردی بە ژنی ماڵەوە، یان دایك. هاوارو شیرەکانی وای لە سوقرات کرد، کە وتە بەناوبانگەکەی بڵێت کە بەردەوام نەوە دوای نەوە دەیڵێنەوە"کورەکەم ژن بهێنە ئەگەر لە ژنهێناندا سەرکەوتوبوویت، ئەوا بەخۆشی ژیان دەبەیتەسەر، بەڵام ئەگەر سەرکەوتوو نەبوویت، دەبیتە فەیلەسوف"ویل دیـورانـت[1] لە نوسینی چیرۆکی فەلسەفە لـەبـارەی سوقراتەوە دەڵێت:”ئەگەر بۆمانکرا حوکم بدەین، بە پشتبەستن بە پەیکەری نیوەیی(نصفی) کە لە نەحتی کۆن پێمانگەیشتووە دەڵێن “سوقرات لە جوانی بەدوور بووە (زۆر ناشرین بووە) سەری ڕووتاوە بووە و دەم و چاوی

قۆقز و ناقۆڵا بووە، چاوەکانی زەقی دەرپەڕیوو بوون و لوتی زۆر گەورەو پان بووە، سەری ڕوت و گەورە بووە، ئەگەر دووبارە سەیری سەری بکەینەوە، لە ڕێگەی ئەو بەردە غەشیمەوە ئەوە دەبینین کە مرۆڤێکی میهرەبان و ئاسایی بووە و ئەوەش وای لەم بیرمەندە سۆزدارە کرد کە ببێتە مامۆستاو گەنجانی ئەسینا بۆلای خۆی ڕابکێشێت، تەنها شتێکی زۆر کەمی لەبارەوە دەزانین، ئەوە دەزانین کە خاوەن سۆزو خۆشەویستیەکی زۆر زیاتر بووە لەوەی کە لای ئەفلاتونی ئەرستۆکراتی، یان ئەرستۆی زانا دەیبینین.

به درێژای 2300 ساڵ دەبینین کەسێکی ناشرین و پێڵاو لەسەر پێ و بەردەوام جلێکی چڵکن و پیسی لەبەردەکردو بەناو بازاڕ بە شێوەیەکی نارێك دەڕۆیشت، گوێی بە هیچ نەدەدا، کۆمەڵێك گەنجی لە خۆی کۆدەکردەوە، بە تایبەتی لاوە ڕۆشنبیرەکان و بەدەم پیاسەوە قسەی بۆ دەکردن، تاوەکو نزیك سەرسوچی پەرستگاکەو داوای لێدەکردن گوزارشتەکانیان دیارییبکەن. ئەوانەی کە دەورەیاندا دەستی یارمەتیان بۆ درێژکرد، تاوەکو فەلسەفەی ئەوروپی دابهێنێت، لەناویشیاندا لاوی دەوڵەمەند هەبوون وەك ئەفلاتون و سبیادیس، ئەوانەی لێکدانەوەی گەرم و گوڕیان بۆ دیموکراسی دەکرد، هەروەها لەناو ئەمانەشدا سۆسیالەکان هەبوون لەوانە(ئەنتیستنیس)و ئەوانەی کە موعجیب بوون بەهەژاری مامۆستای لاموبالی، و ئەم هەژاریەیان کردە ئاین ، جگە لەوەش لەناویاندا کەسی ئاژاوەگێڕ هەبوون وەك(کاریسنبووس) کە تەماعی لە جیهانێك هەبوو کە مرۆڤی بەرز و بەندەی لێنەبێت، بەڵکو دەبێت هەموویان ئازادبن وەك سوقرات، هەروەها وێنەیەك کە غەم و خەفەت کاریتێنەکات.

لەگەڵ هەستنەکردنمان بە ژیانی ئەم فەیلەسوفە گەورەیە، دەتوانین لە ڕێگەی ئەو زانیارییە دەگمەنەی کە پێیگەیشتوین، بەڕاستی لەو کەسانەی دابنێین کە ژیانی لە پێناو بەرهەمی عیرفانی و بڵاوکردنەوەی بنەماکانی حەق و دادپەروەری و یەکسانی بەسەربرد، لەو ئاراستەوەی کە کارلێکدەکات لەناخیدا لە بەها چاکەکانەوەو دەیکاتە دیاری مرۆڤایەتی، مژدە دەداتە تاکەکانی مرۆڤایەتی بە بەهای باشە، لەپێناو دژایەتیکردنی گەندەڵی و لادان و تاریکی.

گومانی تێدا نییە سوقرات ئەو حەکیمە ڕەبانیەی کە زۆر پەیوەست بوو بە ئیمانەوە ، لەسەر بنەمای ئاکاری بەرز، لەوتەکانیدا جەختی لەسەر بنچینەی ژیان دەکردەوە، و لە سەرەتاوە داوای پێویستیەکانی یەکتایی دەکردەوە و هەرایەکی نایەوە لەسەر ئەو بیروباوەڕانەی کە باسی چەندیەتی ئیلاهیەت و ڕەبانیەتی دەکرد، چونکە یەکەم حەکیمی ڕەبانیە کە لانکەی بۆ دەرکەوتنی مەزهەبی مەسیحی ئاکاری دروستکرد، و لەسەر مرۆڤی زانای فەرزکرد کە لەگەڵ

شەردا بەشەڕ مامەڵە بکات و هەوڵبدات بۆئەوەی بگاتە ئەوەی کە تاوان بێت و خراپە بە خراپە.

سوقرات بە یەکەم مامۆستا دادەنرێت کە خۆشەویستی ڕاستی لەسەر مرۆڤ فەرز کرد، نەك بۆئەوەی هیوایەك بێت بۆ هێنانەدی ئامانجەکانی ، یان بەدەستهێنانی سودێکی خودی، بەڵکو بۆ سیمای ڕاستی و بەرزکردنەوەی کرۆکی ڕاستی بێت، بە شێوازێك ئەو مژدەیەی لە قوڵایی دەرووندا هەیە لە هەڵچونە یەکتاییەکان ببێتە هۆی داماڵینی داهێنەری ڕاست و یەکتایی.

ئاشکرایە کە پێش سوقراتی یەکەم مامۆستا، کۆمەڵێك فەیلەسوف لە جیهاندا هەبوون و زۆریش لێهاتووبوون لەوانە (گالیس، هرقلیت، منیدیس، فرینون) هەروەها فەیلەسوفە گەورەکانی وەك (فیساگۆرس، ئەمبدوکلیس) بەڵام زۆربەیان زانای فیزیایی بوون و سەرقاڵی چارەسەرکردنی کاروباری سروشتی و گەردوونی بوون، بەدوای ئەو یاسا یانەی بوونی مادیدا بوون، کە شیاوی پێوانەن لەگەڵ کرۆکی ئەمانە.

سوقرات کاری لەسەر مانەوەی خود و بەرهەمی عیرفانی دەکرد و دەیوت ئەم کارە زۆر باشە، بەڵام سەبارەت بە حەکیم و فەیلەسوفە عاقڵەکان بابەتێکی گرنگتر هەیە، گرنگیەکی ناکۆتایی لە هەموو ئەو درەخت و بەردو حەتتا ئەستێرە و کەوکەبەکانی گەردوون، ئەویش عەقڵی مرۆڤ و ماهیەتی مرۆڤایەتیە، ئەوەی کە لەوانەیە بۆی بگەڕێتەوە پاش ئەوەی کراسەکەی دادەکەنێت و، لە جیهان و گەردوون فەسادیدا دەتوێتەوە، کەواتە پێویستە لەسەرمان ئێمەی فەیلەسوفانی ئەم گەردوونە و فەلسەفەکانیان لەسەر ماهیەتی دەرونی مرۆیی و لابردنی دەمامك لەسەر گریمانەکان و گەیشتن بە یەقین، ئەگەر بۆمان ڕوونبووەوە کە مرۆڤەکان باسی دادوەری دەکەن، پێویستە لەسەرمان بە لەسەرخۆیی و بە تێرامانەوە لێیانبپرسین کە ئەو دادوەرییە چیە کە لێیدەگەڕێن؟ ئامانجیان لەو گوتە پەتیە عەقڵیە چیە کە پێوەی پەیوەستن، لەم ڕوانگەیەوە بەرەو دۆزی ژیان و مردن دەڕوات؟ ئایا مەبەستیان چییە لەو وشانە، شەرەف، ئاکاریەت، فەزیلەو خۆشەویستی نیشتمان؟ مەبەستیان چیە لە دەستەواژەی خود ؟

ویل دیورانت[2] وایدەبینێت کە سوقرات لە ڕێگەی ئەم جۆرە پرسە ئاکاری و سایکۆلۆژیانەوە حەزی لە مامەڵەکردن بێت، بەڵام ئەوانەی کە پەیوەستن بەم بۆچونەی سوقراتەوەو بەشوێن ئەوەوە بوون کە پێناسەیەکی وردو ڕاست لەگەڵ بیرێکی بێگەردا پێشکەشبکەن ، ئەوانە ڕێگریانکرد لەوانەی شتیان دەوت، بەوەی زیاتر پێشنیاری ئیستفساراتی زۆرتر دەکرا، لەوەی کە وەڵام بخەنەڕوو، چونکە ئەمە وادەکات کە بیری مرۆڤ زۆر سەرقاڵ بێت، لەوەی پێشتر لەسەری

بووە، لەگەڵ ئەوەشدا سوقرات دوو وەڵامی زۆر دیاریکراوی بۆ فەلسەفە دانا، بەتایبەتی بۆ ئەو پرسیارانەی کە لە پرسیارە گرانەکانن، ئەوانە وەڵامێکن وەك ئەوەی واتای فەزیلەتن؟

لێرەدا باسێك نییە گرنگتر بێت لەمانە لە ڕۆڵەکانی ئەو نەوەی ئەسینا. سۆفستاییەکان کە باوەڕیان لەناوبرد، لە ساتێك لە ساتەکاندا ئاستێکی زۆر وەك لە ڕۆژانی ڕابردوودا. لە قبوڵکردنی و تەسدیقکردنی تا دڵی ئەم نوخبە گەنجەی گەشاندەوە بە خواوەندی ئەولمب و شەریعەتی ئاکاری باوەڕپێکراو .

هەوڵدان بۆ سەرکەوتن بەسەر ئەو مەترسیەی کە کۆنترۆڵی گەلی بەتەواوی کردووە، لەو هێزە گرنگە جۆراوجۆرەی کە لە هەموو شوێنەکاندا دابەشکراوە، ئاشکراشە هۆکارێك نییە وەڵامدانەوەی هەبێت، تەنها ئەوە نەبێت مرۆڤ ئەوەی دەیەوێت بیکات، بەمەرجێك لە کارەکانیدا لە یاسا لانەدات و ئەمەش وایکرد، تاکیەتی جیایی (هەڵوەشاوە) لەناو کۆمەڵگەی ئەسینادا زیادکرد.

ئـەوەی کە پەیوەستە بە دەوڵـەتـەوە، کام وتەو بڕیار لەوانەیە ببێتە گاڵتەجارترین لەو دیموکراسیەی کە غەوغا ڕێبەریدەکات و سۆز پێکیهێناوە، حکومەتیش پەیوەستە بە کۆمەڵگەی خاوەن مشتومڕەوە ، ئەوەشی گرنگی پێدەدرێت خێراکردن و دابڕینی ڕابەرە سەربازیەکان و لە سێدارەدانیانە، لەو دەستنیشانکردنە ناخۆکوژیە بەپێی ئەبجەدی و لە جوتیارو بازرگانە خراپەکان ، و ئەندامان لە دادگای باڵا لە وڵاتدا؟ چۆن دەتوانرێت گەشەی ئاکاری نوێ و سروشتی لە ئەسینا بکرێت، ئەی چۆن دەتوانرێت دەوڵەت ڕزگار بکرێت؟

وەڵام بۆ ئەم پرسیارانە پاڵی بە سوقراتەوە نا بەرەو لێواری مەرگ و لە باوەشکردنی خلود بڕوات[3] هاووڵاتیە بە تەمەنەکان خەڵاتیان دەکرد، ئەگەر هەوڵی گەڕانەوەی باوەڕی کۆنی بۆ خواوەندە جۆربەجۆرەکانی بدایە، هەرچەندە ڕابەرایەتی کۆمەڵێك خەڵکی ئازادی جۆراوجۆری بوارەکانی دەکرد و داوایلێکردن شتە نزیکەکانیان پێشکەشی خواوەندی باوباپیرانیان بکەن، لەگەڵ ئەوەی سوقرات هەستی بەوە دەکرد کە ئەم کارە وەك سیاسەتێکی خۆکوژی وایە و هیوای نییە و وەك پێشکەوتنێکە بۆ دواوەوە ، واتە بۆ دواکەوتەیی، گەیشتن بە وشکانیەکانی گۆڕەکان نەك بەسەریاندا تێپەڕین.

سوقرات باوەڕێکی ئاینی تایبەتی هەبوو، باوەڕی بە یەك خوای خۆی هەبوو، هیواخوازبوو کە بە شێوازێکی (متەوازیع) سادە بەوەی مردن بە تەواوی لەناوی نابات، بەڵام دەزانێت شەریعەتی ئاکاری بەهێزی بەردەوام، ناتوانێ تەرکیز بخاتەسەر لاهوتیەکی گومانی، تا ئەو ئاستە ئەگەر لە توانای پیاودا هەبێت، دەسەڵاتێکی ئاکاری مۆرال دابنێت، مۆراڵیەکی ڕەها لە عەقیدەی ئاینی،

سەبارەت بە مولحید ڕاستە، ڕاستیەتی سەبارەت باوەڕدار، ئەوکات دەگونجێت بۆ لاواهیت بێت و بڕوات، بێئەوەی کۆنکرێتی و ڕەهایی ئاکار لەدەست بدات، کەوا لە خەڵکی دەکات خاوەن ئیرادەیەکی بەهێز بێت لە کۆمەڵگەدا.

ئەگەر چاکە، بۆ نمونە واتە زیرەکی، هەروەها فەزیلە واتە حکمەت بێت، ئەگەر لە توانایاندا هەبێت خەڵکی فێربکەن و ڕێنوێنیان بکەن کە بە ڕوونی بەرژەوەندیەکانی خۆیان ببینن. و سەیری ئامانج و کردارە دورەکانیان بکەن، و حەزەکانیان پۆلێنبکەن و پاکیان بکەنەوە لە ئاژاوەی جێگیری خود. لەوانەیە ئەمە باوەڕ بە مرۆڤی ڕۆشنبیری سۆفستایی بێنێت، کە پشت بە نەزانی دەبەستێت لەسەر چەندین سالأنی ئەدەبی دوبارەکراوو لەسەر چاودێری دەرەکی، لەوانەیە هەموو تاوانێك، هەڵەو گومراییەك بێت، خەونی بێلایەن شتێك نەبێت جگە لە بێعەقڵی؟ پێویستە لەسەر مرۆڤی زیرەك ئەو ئەنگیزە نواندنەی لە خوددا هەبێت کە لەسەر نەزان ، بەلأم بە دڵنیایەوە دەتوانرێت کۆنترۆڵی بکرێت بە شێوەیەکی باشتر لەوە و لادان بۆ چاولێکەری کەمتر بەکارهێنانەوەی، لە کۆمەڵگەدا سیاسەت بە زیرەکی دەکرێت – کۆمەڵگە دەگەڕێتەوە بۆ تاك لە دەسەلأتە فراوانەکاندا زیاتر لەوەی کە لێیوەردەگرێت، لە ئازادی کۆتکراو سودی بۆ هەموو مرۆڤێك لە ڕەوشتی کۆمەلأیەتی پەتی و جێگیر لەسەر پەیمان تەواو دەکات، لێرەشدا پێویستی بە هیچ شتێك نییە، جگە لە ئاماژەیەك بۆ بیمەی ئاشتی و ڕژێم و نیازپاکی.

بەلأم ئەگەر حکومەت فەوزاو لە ڕوانگەی عەقڵەوە ڕەفزکرابێت، ئەگەر حوکم بکات بەبێ هاوکاری، فەرمان دەکەن بەبێ ئەوەی کارێك بکەن، ئیدی چۆن بتوانین خەڵکی قەناعەت پێبکەین لە دەوڵەتێکی وادا، کە ملکەچی یاسا و لە چوارچێوەی بازنەیەکی باشی گشتی بەسوددابن؟

بێگومان ئیدارەی دەوڵەت کارێکە خەڵکی ناتوانێت سەبارەت بەو زۆر زیرەك بن، کارێکە پێویستی بە بیری وردو درشت هەیە، بیرێك کە ڕێگەکەی دووچاری کۆسپ و دەربەست نەبێتەوە. ئەی چۆن دەتوانرێت کۆمەڵگە ڕزگار بکرێت، یان چۆن کۆمەڵگە بەهێز دەبێت، ئەگەر باشترین کەسیان حکمەتیان پێشکەش نەکات؟

ئەگەر هەوڵماندا بە چاوێکی خەیاڵیەوە پەرچەکرداری حیزبی گەلی لە ئەسینا، لەسەر ئەم ئەنجیلە ئەرستۆکراتیە ببینین، کە لەو کاتەوەی شەڕ دەستیپێکرد ، گوایە وەلأمی هەموو ڕەخنەیەك دەداتەوە، لەو کاتەوە کەمینەی دەوڵەمەندو ڕۆشنبیر هەوڵ بۆ هێنانەدی شۆڕش دەدەن، با لە هەستەکانی (ئانیتۆس)ی ڕابەرو گەورەی دیموکراسی کە کوڕەکەی قوتابی سوقرات بوو.

بڕوانین یان وردبینەوە، کە لە خواوەندی باوباپیرانی خۆی هەڵگەڕایەوە و بە شێوەیەکی گاڵتەجاری بە ڕوویدا پێکەنی، ئەرستۆڤانس چاوەڕێی ئەنجامێکی لەم شێوەیەی نەدەکرد، بە گۆڕینی سەرنجراکێشان و جوانی بووبە سیمایەك بۆ شتە گرانبەها کۆنەکان بە زیرەکی دەستەواژەو هیچی تر.

کاتێك ئاگری شۆڕش هەڵگیرسا، خەڵکی لە بەرەکانیدا دەجەنگا و هەندێکیش دژایەتی دەکرد، شەڕێك بوو تا مردن، کاتێکیش دیموکراسی سەرکەوت، ئەگەرچی بڕیار لەسەر چارەنووسی سوقرات درا، لەسەر کارەکانی خۆی بەردەوام بوو، ئەگەر ئەو ڕابەری عەقڵانی حیزبێکی (شۆڕشگێڕ) بوو، هەرچەندە خۆی وەك کەسێکی خۆشەویست بە ئاسایش و ئاشتی دەردەخست، بەڵام سوقرات سەرچاوەی فەلسەفەی ئەرستۆکراتی ناحەز بوو، سوقرات کاتێکی، زۆر لە مشتومڕو گفتوگۆدا بەهەدەردا، چونکە (ئاینتۆس، میلیتۆس) لە نوسینەکانیدا کە لەسەر سوقرات نوسیویەتی دەڵێت (باشترە سوقرات بمرێت)[4] ئەوە هەڵدەهێنجێت کە تاوانبارە بە مولحدی، و سزای لە سێدارەدانی بەسەردا سەپاند، ژەهری خوارد ئەگەر چی دەستەوەستان بوو، دوای مردنی چەندین گێڕانەوەی جیاواز لەسەر ژیان و کارو هەڵسوکەوتی ، ماهیەتی فەلسەفە عەقڵانیەکەی کە بانگەشەی بۆ دەکرد خرانەڕوو ، لەگەڵ ئەوەی بیری لەوە نەدەکردەوە، کە بیرو بۆچوون و فەلسەفە عیرفانیەکەی بڵاوبکاتەوە، بەناوبانگترین گێڕانەوە لەلایەن سێ خوێندکاریەوە گێڕراوەتەوە کە لەگەڵی بوون و کردوویانەتە سەرچاوەی بیری و هەوڵدان بۆ چاکسازی دەوڵەت و کۆمەڵگە و ئاین کە خەڵکی ئەسینا بۆیان مابوویەوە لە باوباپیرانیانەوە.

ئەو سێ قوتابیەش (ئەرستۆفانس، ئەفلاتون، ئەکسانوفون) کە سودێکی زۆریان لەسەر زانستی عەقڵانی سوقرات وەرگرتبوو، ئەرستۆفانس شاعیرێکی(ڕەخنەگری شانۆ) هەزەلی بوو،لەسەر شانۆ چەندین جۆری ئاکاری خەڵکی لە چوارچێوەی شانۆدا دەخستەڕوو، یەکێك لە شانۆکانی تایبەت کرد بە سوقراتی مامۆستایەوەو تێیدا وەك یەکێك لە سۆفستاییەکان دەیخاتە ڕوو، ئەفلاتونی خوێندکاری دووەمیش فەیلەسوفێکی دەسترەنگین بوو، کتێبەکانی تایبەت کرد بە دیالۆگ و لە پشتیەوە وێنەی سوقرات هەیەو بیرەکانی دەخاتە ڕوو، لەگەڵ خستنە سەری ئەوەی کە خۆی دەیەوێت، بۆ ئەوەی وێنەیەکی زیندوی پێببەخشێت و ببێتە نمونەیەکی زیندوو، بەڵام ئەکسانوفون ئەدیبێکی فەیلەسوف بوو، یادەوەریەکانی(مذکرات) سوقراتی کۆکردەوەو پەندێکی ڕاستەقینە نادۆزینەوە کە ڕێگەی بەردەممان ڕووناکبکاتەوە بۆ تەواوکردنی زانیاریە تەواوەکان و بەخشینی ڕوناکی لەسەر ژیانی ئەم فەیلەسوفە. سادەیی

تێدا زەقکردوەتەوە بە شێوەیەك ناوبانگی پێپەیداکرد، تا ئەو ئەندازەی دایبەزاندن بۆ ئاستێکی نزم و وێنەیەکی تا ڕادەیەك خراپی پیشانداین و ئەوەی لێکنەدەدایەوە کە سوقرات لە مەترسیدا بووە.

ئەم مەترسیە دەگەڕێتەوە بۆ گێرانەوەی ئەفلاتون کە پشت بە زیادەڕۆییەکی بەریئی دەبەستێت، ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ نوسراوە سەرەتاییەکانی سەدەی سوقرات، لەسەرو ئەمانەشەوە هەندێ ئاماژەی ئەرستۆیی ڕاشکاو دەخاتە سەر، کە مەزهەبی سوقرات و فەلسەفەی عیرفانیمان بۆ وێنادەکات. ئەوەی کە جێگەی مشتومڕی تێدانییە ئەوەیە، کە سوقرات حەزەکەی لە تەمەنی پێشوەختدا لە سەرچاوەی فەلسەفەدا دەرکەوت، ئەمەش لەژێر کاریگەری فیساگۆرسی و ئۆرفی لە ئەسینادا. بەردەوام عەقڵ و بیری بەهۆیەوە دەکرایەوە و فەلسەفەی بەوە دەناسی کە فەلسەفە تەواوکاری زانستە لەپێناو تەواوکردنی کاردا، لە ڕوانگەی عەقڵیەوە سودی لە مەنهەجی سۆفستاییەکان وەرگرت، بۆئەوەیمەنهەجێك بۆ خۆی بنیادبنێت و بە دوور لە گومانەکان ، کاری لە سروشت و بیرکاریدا دەکرد، بەڵام تێیدا قوڵنەدەبویەوە، ئەویش بەهۆی بوونی جیاوازی لە نێوان سروشتییەکاندا وەرزامەندبوون بەوەی کە زانست بریتییە لە زانست بە دەرون لە پێناو پێوانەکردنی، و گواستنەوەی لە ئاستی هەستان بە هێز بۆ ئاستی هەستان بە کردار ،لە ڕێگەی سودی عەقڵی و زانستی عیرفانیەوە، ئەو وتەیەی کە لە پەرستگای دلف خوێندیەوە" خۆت لە ڕێگەی خۆتەوە بناسە" و لە ڕوانگەی ئاکاریەوە بەسەر مەزاجی توندیدا سەردەکەوت، زۆری لە جەستەی بەهێزی دەکرد، بۆ ئەوەی ملکەچی عەقڵ بێت.

کاتێکیش رازیبوو لەسەر تەرکیزکردنەوە لە بیرەکانی ناخی، کە لەناخیدا کارلێکیانکردبوو ، دوو ئەسینی لەگەڵیدا هاوکاریان دەکرد لە کارە فەلسەفیەکانیدا کە سۆفستاییەکان لە ڕوانگەی ئەدەبی و ئاکاری و کۆمەڵایەتیەوە پێیکاریگەربوون. ئەسینیەکان پێیرازیبوون سەرەرای دروستکردنی دەمامك و پێکهێنانی سیما، بە قسە رەوانەکانی سەرسام بوون، هەروەها شێوازی زۆر ئاسان بوو، سەرقاڵی گفتوگۆو مشتومڕ بوو، سوقرات قوتابخانەیەکی فەلسەفی دیاریکراوی نەبوو، بەڵکو لەگەڵ خەڵکیدا لەو شوێنەدا کۆدەبوونەوە کە ڕێدەکەوتن و هەرلەوێدا وتارو گفتوگۆو مشتومڕی لەسەر هەندێ لێکدانەوەی ئەنجامی شیعریی دەکرد، لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا زنجیرەیەکی تایبەتی هەبوو لە دەوری ئەو خوێندکارانەی سودیان وەرگرتبوو کیشابوو، لەوانەش ئەسینیەکان ، هەروەها خەڵکی دەرەوەش کە جاربەجار سەردانی ئەسینایان دەکرد گوێیان لێدەگرت، هەروەها خوێندکارە نوێیەکانی

که سەرقاڵی عیرفانی بوون، لەگەڵ ئەمەی هەیان بوو ناسرابوون بە لایەنگریان بۆ خوێندنگەی تر.

سوقرات حەزیدەکرد قسە بۆ ئەو گەنجانە بکات و کارەکانیان بۆ چاکبکاتەوە کە سۆفستاییەکان خراپیانکردبوو، هەروەها ڕێنویانبکات بۆ مەسەلە حەق و چاکەو جوانیەکان، بۆئەوەی ئامادە بکرێن بۆ وڵات لە ئایندەدا و بەوهۆیەشەوە وڵات بگەشێتەوە، باسی لەوە کرد ئەگەر یەکێك لە خوێندکارە کاهنە کچەکان(دلف) ناتق بوو بە سروشتی ئۆپۆلۆن، ئەگەر یەکێك هەبێت لە سوقرات دادوەرتر بێت، وەڵامەکەی بە نەگەتیڤ دایەوە، سوقرات سەری لەوە سوڕما، چونکە لە خودی خۆیدا هیچ شتێکی لەبارەی فەلسەفەوە نەدەبینی. سوقرات دەیویست مەبەستی خوداوەند بزانێت، بۆیە تاقیکردنەوەی بە شاعیرەکان و وتاربێژەکان و هونەرمەند و سیاسیەکان دەکرد، بۆ ئەوەی دڵنیا بێت کە ئایا حکمەت و مەعریفەیان هەیە یان نا؟ لە کۆڕو کۆبونەوەکاندا لێیانی دەپرسین چی لەبارەی زانستەوە دەزانن ، پێیانوابوو شتێکی وا نازانن و ئەوەی دەریدەکەن و بڵاویدەکەنەوە تەنها تەخمینکردنە، یان ئیلهامی خواوەند و هەردووکیشیان پێچەوانەی زانستن.

لە ئەنجامی ئەم تاقیکردنەوەیە ئەوە ڕوونبوویەوە کە موڕادی خواوەند ئەوەیە کە حکمەتەکەی بە نەزانینی لەسەر زانستەکەی وەستاوە ، بەڵام نەزان ئەوەی گوڕی کە پێیدەڵێن زانست، ئەوەش لە کارەکەیدا تێپەڕی کە فەلسەفە بەبێ نرخ و بەها پێشکەش بکات ، ئەو پێیوابوو ئەمانەتی ئاسمانی لە گەردنیدایەو دەبێت جێبەجێیبکات، خواش بە بەرێزی و گشتی و بە خۆڕایی و ڕازیبوون بە هەژاری دروستیکردووە و حەزی لە چێژی دنیایە، بۆ ئەوەی پەیامەکەی بگەیەنێت. لەپاڵ ئەمەشدا نیشتمانپەروەرێکی ڕاستگۆو سەربازێکی ئازا بووە و بەشداری دوو شەڕی کردووە، یەکەمیان لە ساڵی 342 بۆ 429، دووەمیشیان لە ساڵی 422، لە یەکێك لە شەڕەکاندا لە مردن ڕزگاری بوو[1]کەسانوفون لە یەکێکی تردا توشی(قرحە) بوو، چووە ئەنجومەنی پیران، بە نەزاهەو سەربەخۆیی بیروبۆچوون لە نێوان ئەرستۆکراتیەکان و دیموکراتیەکاندا ناسرابوو، چونکە هەڵوێستی دیارو ئاشکرای هەبوو لەسەر حەق و دادوەری و ئامانجداری مەترسییەکی توند بوو، دوای ئەوەی ماوەی هەڵبژاردنەکەی تەواو بوو، گەڕایەوە بۆ سەردەمی پێشوی و گەڕان و ڕێنوێنیکردن هەتا گەیشتە (70)ساڵی.

سوقرات و بیری عەقلانیی

ئەوەی کە دەیزانین ئەوەیە کە لە ڕێگەی ئەو گفتوگۆ ئەفلاتونیانەی کە ئەفلاتونی خوێندکارو هاوەڵی نوسویەتی، سوقرات شێوازێکی نوێی لە فەلسەفە عیرفانیەکەیدا دۆزیـەوە، لە ژێر ڕوناکی ئەو زانیاریەی کە لەسەری هەمانە، دەتوانین بڵێین سوقرات مەبەستی بوو تێرامان و داهێنان بکات، لە قۆناغی تێراماندا بێعەقڵی بەرهەمدەهێنا، و دژی ئەو بریارانە بوو کە لە مشتومرەکاندا دەیبیست، دواتر بە مەبەست کۆمەڵێك پرسیاری دەکرد و بابەتە گوماناویەکەی دیاریدەکرد، کە هەموو سود وەرگیراوێك(مستفيديك) پۆلێن بۆ سودمەنیەکان دەکات، بۆ ئەوەی لە قسەکەیان هەڵگەرێنەوە بۆ قسەی پێویست، بەڵام بروایان تەسلیمی نابن و دەیانخاتە دژیەتییەوە و ناچاریاندەکات دان بە نەزانی و بێعەقڵیدا بنێن.

بەدبینی سوقراتی بریتییە لە پرسیار لەگەڵ دروستکردنی نەزانی، یان بێئاگایی لە جیهان.[5] ئامانج لەوەش ئازادکردنی عەقڵەکانە لە زانستی سۆفستاییەکان کە لەو سەردەمەدا ناسرابوون. و ئامادەکردنی خەڵکی بۆ قبوڵکردنی ڕاستیەکان، کە دواتر سوقرات ئاسانیان دەکات بە شێوازێکی لێهاتویی ئاگادار لە نهێنی و شاراوەکان لەپشت بیرە پێشنیارکراوەکان بۆ مشتومرو گفتوگۆ.

دوای ئەوەی سوقرات ئامانجەکانی دێتە دی ،پێشنیاری پرسیار دەکات و ئیعترازەکان پێشکەشدەکات بە شێوەیەکی پتەو و ڕێکخەر و لۆژیکی، و ڕێکخراوە هەستەکان دەهەژێنێت[6] ،ئەو کاتە ڕاستیەکان بە شێوەیەکی ڕوون و دیار دەردەکەون و وایدادەنێت کە هەوڵەکانی بە خودی خۆی ئاشکرایکردون، لەبەرئەوە وا هەستدەکەین سوقرات لەم مەبەستەدا دەیەوێت بڵێت پیشەسازی گەل بەناوبانگدەکات، هەرئەمەش ژمارەی کەسەکان بەرهەمدێنێت و سروشتیان دروستدەکات.

فەلسەفەی سوقرات شتێك نییە جگە لەوەی کە وایدەبینێن کە هەموو شتێك سروشتی یان ماهیەتی بریتییە لە حەقیقەتەکەی، عەقڵی مرۆڤ دەتوانێت بیزانێت و ئاشکرای بکات، لە پشت دەرکەوتە هەستپێکراوەکانەوە کە بە سنورداری گوزارشتی لێدەکات، و مەبەست(غايە)ی زانست درکپێکردنی ماهیەتەکانە، واتە پێکهێنانی واتای تەواوی سنوردار.

شتێکی ئاشکرایە کە سوقرات لە فەلسەفەکەیدا پشتی بە هەڵێنجان دەبەست و دواتریش بە شێوەیەکی پلە بە پلە لە لاوەکیەوە دەچێت بۆ ماهیەتی هاوبەش لە نێوانیاندا و هەموو گفتوگۆیەك دەگەڕێنێتەوە بۆ سنورێك و ماهیەتێك

و دەپرسێت چاك(خێر) چیە و خراپە (شەڕ) چیە، دادوەری چیە و تاوان چیە ؟ حكمەت و شێتی چین، ئازایەتی و ترسان چیە، تەقواو ئیلحاد چیە......تاد، بۆیە هەوڵیدەدا سنورێكی گشتی و سنوردار بۆ وتەو ماناكان دابنێت، رەگەزەكان و هەمەچەشنی و بۆشتەكان زیادبكات، بۆ ئەوەی رێگری لە تێكەڵی لە نێوانیاندا بكات، لە كاتێكدا سۆفستاییەكان سودیان لە هاوبەشیكردنی وتەكان و قولی واتاكان وەردەگرت و راپاندەكرد لەو سنورەی كە ئەو تێكەڵكردنە ئاشكرا دەكات، یەكەم كەسەكە داوای ئەوەی كرد سنوری گشتی داوایەكی قورسە وبە شێوەیەكی هەڵێنجانی هانایان بۆ بردووە، لەگەڵ ئەوەی زانست لەسەر ئەم دوو كۆمەڵەیە دەبێت:

ئاستەكان بە شێوەی هەڵێنجان بەدەستدێنێت، پێوانەكە دەخاتە شێوەیەكی ئاستی ، فەزلەكەش بەهۆی ئەم دووكارەوە بۆی دەگەڕێتەوە.

دۆزینەوەی ئاست و ماهیەتەكەی گەورەترین كاریگەری لەسەر ئایندەی فەلسەفە و رێرەوەكەی دانا، بە شێوەیەكی كۆتایی جیاوازی[7] لەنێوان بابەتی عەقڵ و بابەتی حسدا كرد، گۆڕانێكی بنەرەتیان بە گیانی زانست بەخشی، چونكە ئەگەر ئاست بە مەرج بۆی دابنێین ، ئەوەی لێدەسێننەوە كە كۆمەڵێك ماهیەتە، و لە وتەی چەندیەتییەوە گۆڕی بۆ وتەی چۆنیەتی كە سروشتیەكان و فیساگۆرسیەكان لەسەری مانەوە، كە بریتییە لە ئامادەبوونی فەلسەفەی ماهیەت، كە لای ئەفلاتون و ئەرستۆ بەرز راگیراوە و تێیدا كۆمەڵێك شتی عەقڵی و مەعقول دەبینێت.

دوابەدوای ئەوەی سوقرات بەگشتی لە سروشتیات و بیركاری دووركەوتەوە، گرنگیدا بە رۆچوون لە قولایی مرۆڤ[8]، بەهۆی ئەمەشەوە فەلسەفەكەی لە چوارچێوەی ئاكاردا سوڕایەوە، بەهۆی ئەوەی كە گرنگترین شتە كە تێڕوانینی مرۆڤی لەسەرە، ئەمەش واتای وتەكەی(شیشرۆن)ە كە سوقرات فەلسەفەی لە ئاسمانەوە هێنایە سەرزەوی، واتا تێڕوانینی مرۆڤی لە گەردوون و رەگەزەكانەوە گواستەوە بۆ دەرونیەتی مرۆڤایەتی، ئاكاریش لە ماهیەتی مرۆڤدا دەسوڕێتەوە، لەم بارەوە سوقرات دەڵێت:"مرۆڤ گیان و عەقڵەو كۆنترۆڵی هەستەكان دەكات و بەرێوەیاندەبات، لەگەڵ یاسا دادپەروەریەكان كە لە عەقڵەوە دەرچوون، و بەراوردكردنیان لەگەڵ راستیەكانی سروشتدا، كە بریتییە لە وێنەیەك لە یاسای نەنوسراو كە خواوەند وێنەی كێشاوە لە دڵی مرۆڤدا، ئەوەی رێزی یاسا دادوەریەكان بگرێت، رێزی عەقڵ و رژێمی ئیلاهی دەگرێت، هەندێكیش سەرپێچیانكرد، بەهۆی ئەوەی هیچ خراپەیەكی لە دنیادا نەبوو ، بەڵام لە چیرۆكە دادوەریەكان وەرگیراوە ، كە مەحاڵ نییە لە ژیانی داهاتوودا، و مرۆڤ

بەردەوام چاکەی دەوێت و لە شەڕ رادەکات، ئەوەی ماهیەتی بۆ دەربکەوێت و چاکەی ناسی، لەگەڵ ئەوەی مرۆڤە، حەتمەن دەیەوێت، بەڵام شەهوانی ئەو پیاوەیە کە خۆی و چاکەکەی نەزان دەکات، دروستنییە کە بە دەستی قەستی شەڕ بنێتەوە. لەسەر ئەم بنەمایەش فەزیلەتی زانستە و رەزالەتی نەزانییە.

ئەم بیرە سوقراتییە مەزن و یۆتۆپیا چاکەیە، بەڵگەی ئەوەیە کە باوەڕی سوقرات گەیشتوەتە عەقڵ و خۆشەویستی بۆ چاکەو فەزیلەت. و دوورکەوتنەوە لە شەڕو رەزالەتی، شتێکی روونە ئەو بیرانەی کە سوقرات لە گفتوگۆکانیدا لەگەڵ (ئوتیگۆن) خستونیەتەڕوو، بیرەکانی سوقرات لە ئایندا بەرجەستە دەبن کە رەفزی ئەوە دەکات، کە بڕوا بەوە بکات کە باس لە مەسەلەی شهوانی خواوەندەکان و ژنەکانە دەکات، ئەگەر ئەمە راست بێت، ئەوا دین لە بنچینەوە هەرەسدێنێت، ئیدی ئەوە نازانین کام کار گونجاوە لە روانگەی خواوەندەوە (الالهە) و کامەی گونجاو نییە، یان ئەگەر کارێك لای یەکێکیان باش بێت، مەرج نییە لای ئەوی تریان خراپ بێت.

لەلای خۆیەوە سوقرات وایدەبینێت، شتێك نییە جگە لە تەکریمکردنی ویژدانی پاك بۆ دادوەری خواوەندی، نزیکیەتی و خوێندنی سەلەوات لەگەڵ ئاوێتەکردنی دەروونـی رەزیلی ، لەسەر ئەوە سوقرات پێیوایە خواوەند چاودێریماندەکات و ئەوانیش بۆ هەریەکەمان ماهیەتی دیاریکردووە، برواو ئیمانی بە خلود هەیە، و پێیوایە دەروون و گیان لە جەستەیەکەوە بۆ یەکی دی جیاوازە و پیس و گەندەڵ نابێت بە گەندەڵبوونی ، بەڵکو بە مردن لەو بەندیخانەیە رزگاری دەبێت و دەگەڕێتەوە بۆ پاکی و سروشتی خۆی.

ئەگەر نەڵێین هەمووی، بەشێکی زۆری بیری سوقرات باس لە زەروریەتی پاکردنەوەی دەروونـی مرۆڤایەتی دەکـات؟ ئەمەش لەسەر ئەو بنەمایەی کە لەسەر هێزی کەم وەستاوە، بۆئەوەی فێری بکات و هاوکاری بکات بە عیرفانیەت و عەقلانیەت، بۆ ئەوەی لە ئاستی هێزەوە بیگوازێتەوە بۆ ئاستی کردار ، بۆئەوەی خۆشی و میسالی و تەواویەتی رەها لە کردارو رەوشت و کاری یەکتاپەرستی داماڵێت و نەزیهی دەستەبەر دەکات، لەسەر هاوکاریە بەهێزیەکان لە بنەما ئاکاریەکان، و ماسکە مرۆییە چالاکەکان لە ژیانی ئاینی و کۆمەڵایەتی و سیاسی.

ئۆتیگۆن و سوقرات

گفتوگۆ ئەفلاتونیە عەقلانیەکان کە ئەفلاتون نوسیبوونی، بە وردی بەرجەستەی ڕوانینی میتای فەلسەفەیی سوقرات دەکات کە لە خۆیدا ڕەنگیدابوویەوە و لەناو قوتابی و موریدەکانیدا جەختی لەسەر دەکرایەوە، گفتوگۆکانی ئۆتیگۆن باس لە چیرۆکی سوقرات دەکات پێش ئەوەی لەبەردەم دادگادا بڕیار لەسەر لەسێدارەدانی بدرێت، بەتاوانی دووڕوویی کە کۆمەڵێك لە خەڵکی ئەسینا بۆیان دروستکردبوو، قوتابیە دڵسۆزەکەی سوقرات ویستی بە تـەواوی رادەو ئاستی نەزانینیان بۆ ئەو تاوانەی کە بۆ مامۆستاکەیان دروستکردبوو وەك خۆی بخاتەڕوو، گێڕانەوە شێوازی سومبولی وەرگرتووە، لەوانەیە بە فیعلی لە خێزانی ئۆتیگۆندا ڕوویدابێت ،ئەمرۆش وەك دەرفەتێك بۆ گفتوگۆکانی، پاڵەوانەکەی پیاوێکە خەڵکی ئەسینایە، و بەهۆی عەقڵی بەهێزیو زانستە باڵاکەی و باوەڕە ئاینیەکەی دەرکەوت کە ئەویش(ئۆتیگۆن) ە.

ئەفلاتون وا نیشانیدەدات کە ئۆتیگۆن سوقراتی لە یانەی گـەورەی قازیەکاندا بینیوە، و لەو کاتەدا هەریەکەیان لای هەمان قازی کێشەیەکیان هەبووە کە مەبەستێتی ڕاپەڕێنێت، سوقرات لەپێناو دۆزەکەیدا هات کە بە بێباوەڕ تاوانبارکرابوو، ئەوەی ئەم سکالایەی لەسەر بەرزکردبوەوە) ملیتس(بوو، بەڵام ئۆتیگۆن هات سکالا لەسەر باوکی بەرزبکاتەوە کە تاوانبار بووە بە کوشتن. درێژەی ئەم کێشەیە ئەوەیە کە پیاوێکی هەژار کە خزمەتی خێزانی ئۆتیگۆنی دەکـرد، بەندەیەك لە بەندەکانی کوشت لە (ناکسوس) باوکی ئۆتیگۆن فەرمانی کرد کە بکوژ ببەسترێتەوە و بخرێتە چاڵێکەوە وەك سزا، تاوەکو زانایانی ئاینی لە ئەسینا بڕیار لەسەر سزای ئەم بکوژە بدەن، بەڵام بەهۆی سەرماو برسیەتییەوە مرد، بەهۆی ئەمەشەوە ئۆتیگۆن بەبێ دوودڵی سکالای لەسەر باوکی وەك تۆمەتبارنوسینی، لە سکالاکەدا باوکی بەوە تاوانبار دەکات کە بووەتە هۆی کوشتنی بەندەیەك.

کاتێك سوقرات بەم مەسەلەی زانی، و پێشکەشکردنی سکالای کوڕێك لەسەر باوکی، ئەوەی بۆ ڕوونبوویەوە کە ئۆتیگۆن بەڕاستی زانایە کە بە ماهیەتی چاکەو خراپەو تەقواو درۆ هەڵبەستن لە دەرگای زانستی داوە، ئەگینا ئەو تاوانە مەترسیدارەی نەدەخستە ئەستۆی باوکی، کە هۆکاری هێنانەکایەیەتی لە دنیای گەندەڵی، مادام سوقرات لەنێوان دووڕوویانێکدا بوو بەوەی لە دادگادا تاوانبارە بە درۆ هەڵبەستن، چاکە وایلێبکات چاوی بە ئۆتیگۆن بکەوێت، ئاگاداربوون لەڕاستیەکەی تەقواو فجورە، خۆزگە لەکاتی دادگاییەکەیدا و لە دژیان بوەستێت شتێك سودی پێبگەیەنێت، ئەوەندە بەسە کە وەڵامی دادوەرەکان

بەڕای ئەم پیاوە بداتەوە، دادوەرەکان لە توانایاندا نەبوو جگە لە تەسلیم و قبوڵ.....کەوایە تەقوا چییە؟

ئەمە ئەو پرسیارەیە کە سوقرات کردی، و ئۆتیگۆن وەڵامیدایەوە، کە تەقوا ئەوەیە کە دروستدەکات وەك ئەو دروستیکرد، واتا باوکی تاوانبارکرد، (ئەگەر هەڵە بێت) بەتاوانی کوشتن، ئەگەر ئەوەی کردبێت، ئەوا دوای شوێن جێکەوتی خودی خواوەندەکان دەکەوتن، لەبەر ئەوە ئـەوەی (زیـوس) دروستیکرد بۆ(کرونوس) و ئەوەی کرونوس دروستیکردبوو بۆ (ئۆرانۆس).

سوقرات لەم چیرۆکانە لەسەر خواوەند تێنەدەگەیشت تاوەکو رقی بۆئەم شتە خورافیات و ئەفسانییانە دەربڕی، و زیاتر پەیوەست بوو بە راستگۆییەکەی ئۆتیگۆنەوە و پێیوایە کە ئەمە ڕاستیەکی ڕاشکاوانەیە، دەیەوێت خۆی ئامادە بکات، تاوەکو شتی زیاتر لە بیستراوەکانی سوقرات بگێرنەوە، بەڵام سوقرات بە هاوەڵی دەیگەڕێنێتەوە بۆ پرسیاری یەکەم: لەسەر تەقوا بەوەی چییە؟ ئەگەر بەمە وەڵامبداتەوە کە کارێکە لەو کارانەی کە ئەو کردی بەوەی پیاو باوکی خۆی تاوانباربکات، ئەگەر باوکی تاوانباربێت، بەڵام ئەو بەمە شتێك زیاد ناکات لە خستنەڕووی پەندێك لە پەندەکانی تەقوا، لەوانەیە ئەم وتەیە پێناسەیەکی گشتیش نەبێت بۆی.

ئۆتیگۆن وەڵامـدەداتـەوە کە تەقوا بریتییە لـەوەی کە لای خواوەند خۆشەویست و بەڕێزە، درۆ هەڵبەستن(فجور) بەڕێز نییە لەلایان، بەڵام سوقرات دڵنیا نابێت لەم وەڵامە، ئایا نابێت خواوەندەکان جیاوازبن لە بۆچووندا، وەك چۆن خەڵکی جیاوازن لەگەڵ یەکتردا؟ ئەگەر ئەمە دروست بێت و گومانی تێدا نەبێت، بەتایبەتی ئەوەی پەیوەست بێت بە چاکەو خراپەوە، ئەگەر چاکەو خراپە لەسەر قاعیدەیەکی جێگیر نەوەستابێت، لەوانەیە ئەم لێکدانە لەوپەڕی جیاوازیدا دا بێت، و دوژمن و شەڕ دەوروژێنێت، کەواتە کردارێك لای خواوەند بەڕێزە لای یەکێکی تر بەڕێز نییە، بەپێی ئەم حسابەش بێت کردارێك باش و خراپە لە یەك کاتدا ، بۆ نموونە تاوانبارکردنی باوکی لەلایەن ئۆتیگۆنەوە، ئەم کارەش هاوکاتە لەگەڵ ڕازیکردنی دەرووندا(زیوس)، چونکە زیوس لەبەرامبەر باوکیدا کارێکی بۆ دەروون کرد، بەڵام (کرونوس) یان(ئورانوس) تورە دەبن، چونکە لەلایەن کورەکانیەوە هەمان حاڵەتیان بەرامبەرکراوە.

ئۆتیگۆن وەڵامدەداتەوە کە خواوەند و خەڵکی بەگشتی جیاوازنین لە تۆڵەسەندنەوە لە بکوژەکە، سوقراتیش هاوڕایە لەگەڵ ئەمەدا، بەڵام مەرج بۆ ئەم کۆبەندییە دادەنێت لەبەرامبەر دیاریکردنی سزا بۆ ئەم تاوانبارەو بۆی بیسەلمێنێت کە بەڕاستی پیاوکوژە، ئەگینا تاوانبارکردنەکە دەبێتە گومان،

ئەگەر سەیری دۆزی ئۆتیگۆنمان کرد لەسەر باوکی و سەیری هەموو ئەو شتانەی کە چـواردەوری ئەم دۆخەیانداوە، دەتوانین ئەو بەڵگەیەمان دەستبکەوێت کە باوکەکە ئەم تاوانی کوشتنەی ئەنجامداوە، حەتتا خواوەندەکان بەگشتی لەسەر سزاکە رەزامەندن لە کرداری ئۆتیگۆن؟ سوقرات دەروات و هەموارکردنێك پێشنیاز دەکات لە پێناسەی تەقواو فجور، بۆئەوەی سیغەکەی بگۆرێت بە"ئەوەی خواوەندەکان کۆدەکاتەوە لەسەر خۆشەویستی ئەوە تەقییە، بەڵام ئەوەی لەسەر رق کۆیاندەکاتەوە ئەوە فاجرە، ئۆتیگۆن لەسەر ئەم هەموارکردنە لەگەڵی هاورابوو.

سوقرات ماوەیەك سەرقاڵی شرۆڤەی سیغەیەکی نوێ دەبێت، وایدەبینێت هەندێك جار پێش کرداری حاڵەتەکە دەکەوێت، لەسەر ئەم بنەمایەش لای خواوەند خۆشەویستە، چونکە یەکەمجار خۆشیدەوێت و پێچەوانەکەی راست نییە، واتا ئەوان خۆشیان نەدەویست، چونکە لایان خۆشەویست بوو، بەڵام کرداری تەقی خواوەندەکان خۆشیاندەوێت بەهۆی تەقواکەیەوە، ئەمەش یەکسانە بە وتەکەت و ئەوان خۆشیان دەوێت، چونکە لایان بەرێزە، لێرەدا شتێکی دژو ناروون هەیە، بۆیە بۆمانی روونکردوەتەوە لە ماوەی کورتدا کردار پێش حاڵەتەکەی دەکەوێت، بەمەش یەکەمجار شت خۆشەویستە و دووەمجار بەرێزە، بەڵام ئەم پێناسە نوێیە ماناکەی وەك بینیمان، شتەکە بەرێزە لای خواوەند یەکەمجار خۆشەویستە لە پێناوی ئەوەدا، لێرەدایە ئۆتیگۆن هەستدەکات کە تووشبووە بە شێوازێك کە پێشتر وێنەی نەبووەو ئیعتراف بۆ سوقرات دەکات کە وتەو لێکدانەوەی ئاڵۆزی پێشکەشکردوە چەسپاو و جێگیر نابن، بەڵکو وا هەستدەکات لە رێگەی بەڵگەکان بەسەریدا زاڵە و بەڵگەکان لە دەستی چوون و لە بازنەیەکدا دەخولێنەوە وەك تارماییەکان(شبح)کانی (دیدالس) دەیکەن. کە لە ئەفسانەکاندا باسی لێوەدەکرێت، شتێکی سەرسام نییە کە سوقرات کاریگەر دەبێت بە وتـەی گفتوگۆکانی ئەم هەڵچون و بارودۆخەو سەردەمەکە، ئەو لە وەچەی (دیدالس) هاتوەو ئەوە دەخاتەروو کە لە باپیرە گەورەکەیەوە ئەم هونەرەی وەرگرتووە، بەڵام سوقرات گوێ بەم شتە نادات و ئەو پرسیارانە لە شێوەی تردا دەکات و دەڵێت:"ئایا هەمووان موتەقی و دادپـەروەرن؟ ئۆتیگون بە بەڵێ وەڵامدەداتەوە. پرسیاری دووەم بەردەوام دەبێت، ئایا هەموو تەقیەك دادپەروەرە؟ بە نەفی وەڵامدەداتەوە. سوقرات پرسیاری سێیەم دەکات: باشە چ بەشێکی دادوەری دەبێتە تەقوا؟ ئۆتیگۆن وەڵامدەداتەوە کە تەقوا لایەنێکی دادپەروەرییە، خزمەتی خواوەندی پێدەکەین، هەروەها دادپەروەری لایەنێکی ترە کە خزمەتی خەڵکی پێبکەین،

بەڵام ئایا لە خزمەتی خواوەندا چیماندەوێت؟ ئەگەر وشەی خزمەتمان وت لەوەی کە پێشکەشیدەکەین لە چاودێریکردنی بۆ سەگەکان و ژیان و خەڵکی، ئەوا دەمانەوێت سودێك بەوانە بگەیەنین لە خزمەتکردن، ئەگەر کردارەکانی تەقوا بریتیبن لە خزمەتی خواوەند، ئایا ئێمە دەمانەوێت بەم خزمەتکردنە سود بە خواوەند بگەیەنین؟

ئۆتیگۆن رووندەکاتەوە هیچ کارێك بۆ سوقرات گرنتی نەبووە ، بەوەی دەیەوێت لە ڕێگەی دروشمی تەقواوە ئەو کردارانە کە لە بەرامبەر خواوەندا لە عیباداتەکانماندا دەیکەین، سوقرات درێـژە بە ئیعتیرازەکان دەدات، بەوەی(خزمەتەکان) کە جوتیارو دکتۆرو وەستا پێشکەشیدەکات، مەبەستێکی هەیە، هەر حاڵەتێك مەبەست لێی خزمەتکردنی خواوەندە، ئایا خزمەتەکەمان لەسەریان چی دەگەیەنێت؟ ئۆتیگۆن پۆزشدەهێنێتەوە کە کاتەکە کورتە، ناتوانین وەلامی پرسیاری وا بدەینەوە، جگە لە بیرکردنەوەو تەکبیرکردن، بەلام بەهەرحاڵ دەتوانین لە یەقیندا بڵێین، کە تەقوا ئەوەیە چۆن خواوەند بە وتەو کردار ڕازیبکەین، مەبەست لە نوێژو پێشکەشکردنی بۆچونە، ئەم وتەیە سوقرات وا لێکدانەوەی بۆ دەکات کە تەقوایە، کەوایە بریتیە لە “زانستی وەرگرتن و بەخشین" داوا لە خواوەند دەکەین ئەوەی کە دەمانەوێت، ئەوەمان لێیاندەوێت لە بەرامبەر ئەوەی ئەوان دەیانەوێت، مەبەستم ئەوەیە شێوازێك لە ڕێکەوتنی بازرگانییە لە نێوان خواوەندو خەڵکی دا، بەلام پێشێلکردنی مافی یەکتری بە خواوەند، چونکە ئەوان چاکەمان پێدەبەخشن، بەلام ئێمە چیان پێدەبەخشین لەچاکە لە بەرامبەر ئەوەی پێماندەبەخشن؟ئۆتیگۆن ڕەخنەی لێدەگرێت و دەڵێت ئەگەر چاکەیەکمان پێشکەشنەکردن، وامان دەزانی شتێکی لە بەرامبەریاندا ئاکاری شەرەف دروستدەکەین، سوقرات لە وەلامی ئەمەدا دەڵێت" کەواتە ئێمە شتێکیان پێنابەخشین سودی لێوەربگرن، بەلام ئەوە دەکەین کە بەرێوەیاندەبات، کە لایان بەرێز نییە، بەلام ئەوەی پێیهەستاین، بەڵگەی گەندەڵی پێشوەختیانە.

راستەوخۆ سوقرات لە پرسیارەکەیدا گرنگی پێنادات، هەرچەندە هەوڵی گفتوگۆو مراوەغەو راکردن دەدات، چونکە گومانی تێدا نییە، کە ئۆتیگۆن دەبێت زانا بێت بەراستی تەقوا، ئەگەر نا ئەوا هەرگیز باسی خۆی نەدەکرد کە باوکی تاوانبار بکات کە پیاوێکی بەساڵا چووە، ئۆتیگۆن پۆزشدەهێنێتەوە کە کاتەکەی کورتە و ڕێگەی پێنادات کە وەستان درێژە پێبدات، هیوای سوقرات ئاوا دەبێت لەوەی کە شتێك لەسەر ئەم جیهانە بزانێت کە سودی لێوەربگرێت کە لە دادگاییەکەیدا سودی لێوەربگرێت.

بەرگریکردنی سوقرات لە کاتی دادگایکردندا

ناتوانین سووربین لەسەر ئەوەی کە ئەو گفتوگۆی پارێزگاری(دیفاع) کردنەی کە ئەفلاتون لە ڕوانگەی مێژووییەوە نوسیویەتی ڕاست بێت، بەوەی نازانین بەڕاستی سوقرات ئەو وتانەی لەبەردەم دادوەردا وتوە، بەڵام ئەفلاتون ویستویەتی مامۆستاکەی بخاتە مێژووەوە، بۆئەوەی نەوەکانی تر پێوەی پەیوەستبن، بۆیە بە شێوەیەکی ورد و بە زمان وێنەی کێشاوە و جوانیەکەی دەرخستوە، بۆئەوەی کەسایەتی سوقرات لە هەموو هەنگاوەکانیدا پارێزگاریکردن لەخۆی پیشانبدات.

ئەم پارێزگاریکردنە وردە سوقراتیە کە لە قوڵایی سوقراتەوە هەڵێنجراوە، بریتیە لە کارلێکی عەقڵانی، وێنای ئەوەمان بۆدەکات کە چۆن تەحەدای دادوەرەکانی کردوە، هەروەها گاڵتەجاری و کەمکردنەوەی ترسی مردن، لەگەڵ ئامادەسازی تەواو بۆ قبوڵکردنی ئەنجامی دادگایکردنەکەو سووربوونی لەسەر نەبەزاندنی یاساکان و ڕێکخراوە چاودێریەکان، هەرچەندە ئەفلاتون ئامادەی دادگایی مامۆستاکەی بووە، زۆر دەستەواژەی بەکارهێناوە کە سوقرات لەو کاتەدا بەکاریهێناون، بەڵام بە شێوازێکی جوان سواغیداون و وێنەی سوقراتی کێشاوە، بەو شێوەیەی کە ناسیوێتی بەبێ زیادەڕۆیی.

لە ئاسۆی واقیع و ڕاستیەکانەوە دەتوانین پارێزگاریکردنەکە لەخۆی بکەین بە سێ بەشەوە:

یەکەم: تاوانبارکردن و نکۆڵیکردن لە تاوان.

دووەم: گوتارێکی کورت کە تیایدا داوای سوککردنی سزاکە دەکرێت.

سێیەم: سەرزەنشتکردنی ئەندامانی دادوەریکردن

سوقرات بە داوای یارمەتیکردن لە دادوەر دەستدەکات بە پارێزگاریکردن لەخۆی، وشەو گوزارشتی گشتی بەکاردەهێنێت و زەخرەفەی تێدا بەکارناهێنێت، هەرچەندە دەیتوانی ڕەوانبێژی و دارشتنی گوزارشت بەکاربهێنێت، بەڵام حەزی لە ڕاستی و ڕاشکاویە، بۆیە کەسایەتی وابوو بەدوای وشەی فێڵاوی و مراوەغەپێکردندا نەدەگەڕا، پاشان لەڕووی مێژووییەوە دەستیکرد بە پارێزگاریکردن لە خۆی و ئەوانەشی کە تاوانیان خستەپاڵی دوو دەستە بوون:

دەستەی یەکەم: دەستەیەك بوون ناویان نەبوو، واتە ڕای گشتی بوو، چونکە لەم ساڵانەی دواییدا هەموان گوێیان لەوە بوو کە بەهۆی ئامۆژگاریەکانییەوە لاوان تێکدەدات، هەروەك چۆن بینیان ئەرستۆڤانس لە

شانۆگەری (پەڵە هەورەکان) دا پیشانیدا.

دەستەی دووەم: ئەو پیاوانەی کە تاوانباریانکردبوو، دەیانویست لەڕێگەی گوزارشتەکانیانەوە ئەوەی لە دڵی خەڵکیدایە بیڵێن، بەڵام ئەو تاوانەی کە هەردوو دەستەکە خستیانەروو، دەتوانین لەمەدا کورتی بکەینەوە:

دەستەی یەکەم دەڵێن: "سوقرات هۆکارێکی شەڕە، پیاوێکە دەگەڕێت بەدوای ئەوەی لەژێر زەوی و ئەوەی لە ئاسماندایە و جل بەبەر نارەواییدا دەکات، ئەمەش هەمووی فێری خەڵکی دەکات"، دەستەی دووەم دەڵێن: " سوقرات هۆکارێکی شەڕەو گەنجەکان گەندەڵدەکات و دان بەوخواوەندا نانێت، کە دەوڵەت دانیپێداناوە و لەبڕیاردان بە چەند پەرستراوێکی تردا دەنێت" ئـەوەش دەردەکـەوێـت کە ئەم دەستەواژەی کۆتایی دەقی ئەو نامەیەیە کە تاوانبارەکانی پێرادەکێشرایە دادگا.

لە ڕێگەی روونکردنەوەی هەندێ لایەنی شـاراوەوە سوقرات، وەڵامی ئەم تاوانانەی بەراشکاوی دەدایەوە ، شاعیرەکان ئەوەیان فەرزکرد، کە لە بۆچوونەکانیدا دەچێت بۆ مەزهەبی فەلسەفە سروشتیەکان و سۆفستاییەکان، بەڵام ئەمە هەمووی هەڵەبوو، لەگەڵ ئەوەی لەبەردەم دادگاو لە گفتوگۆکانیدا گاڵتەی پێدەکردن، ئەو یەکێك نەبوو لەم دوانەو هیچی لەبارەی فەلسەفەی سروشتیەوە نەدەزانی و ڕقیشی لێنەبوو کە بەدوایدا بگەڕێت، لەڕاستیشدا شتی لەبارەوە نەدەزانی، بۆیە یەك شتی لەبارەوە نەوتوە، لەلایەکی تریشەوە لەسۆفستاییەکان نەبوو، چونکە پارەی لەبەرامبەر فێرکردندا وەرنەگرت، چونکە پێیوابوو هیچ شتێك نازانێت تاوەکو خەڵکی فێری شت بکات، بەڵام یەکێك لە سۆفستاییەکان (ئفینۆس) ئەو مەدحەیدەکرد کە خەڵکی بە کرێیەکی مەعقول کە لە(5)درهەم تێنەدەپەڕی فێری فەزیلەت دەکرد ، بەڵام سوقرات هەتا لەکاتی دادگایکردنەکەدا و لەبەردەم ئەوانەدا گاڵتەی بەم حاڵەتە دەکرد.

لە خستنەرووی باسەکەدا سوقرات ڕێگری لێدەکرا کە داوای لە خەڵکی دەکرد لەو تاوانەی بەدووربگرن و دەیوت خراپی لەمەدا پەیامەکەیەتی، کە لەسەرخۆی واجبکردووە بە جوانترین شێوە بیگەیەنێت، کاتێك (شریفون) ڕۆشت بۆ دلفی و لەناو خەڵکیدا لە ژنە شوانێکی پرسی کێ دادوەرتـرە لە سوقرات؟ لە وەڵامدا وتی کەسی تێدا نییە کە دادوەریەکەی بگاتە دادوەری ئەم پیاوە، خۆزگە دەمزانی ئەو ژنە شوانە مەبەستی چییە لەو وتەیەی کە دەیوت"چۆن ئەو ژنە رایدەگەیاند ئەو پیاوەی کە هیچ شتێك نازانێت و ئەوەش کە هەموو شتێك دەزانێت، ئەوەیە کە هیچ نازانێت و ئەوە حوکمی خەڵکی

دەكات؟

سوقرات بیری لـەوە كـردەوە كە ژنە شوانەكە مەبەستی چییە لە وەڵامەكەدا، سوور بوو لەسەر ئەوەی بیسەلمێنێت كە لەسەر هەڵەیەو ئەوە بۆ خەڵكی بدۆزێتەوە كە كێ دادوەرترینە لەو، ئەو قسەی ژنە شوانە بە تەواوی پوچەڵبكاتەوە، یەكەمجار مەبەستی بوو لە كەسە پیاوماقوڵ و سیاسیەكان، پاشان شاعیرەكان، پاشان پیشەوەران، بەڵام ئەوەی سەرسامیكرد ئەوەبوو كە هەموویان هیچیان نەدەزانی، یان نەیاندەویست فێری شتێك ببن لەوەی كە ئەو دەیزانی، بەڵام ئەوەی هەندێك جار شانازیان بە زانستەكەیانەوە دەكرد، غروری و چاكی ئیمتیازاتەكانیان بوو، ئەو هیچی نەدەزانی، بەڵام ئەم نەزانینەی لە خۆیدا دەزانی واتە دەیزانی كە نەزانە، بەڵام ئەوان دەیانزانی هیچ نازانن بە كەمترین زانست و ئەویان سەركوێردەكرد و، ئەو وەهمەیان دەكرد و چواردەوری هەموو شتێكیانداوە، بۆیە لەبەرئەوەی راستی لای سوقرات بوو كە دەیویست هەموو ژیانی ببەخشێت، بۆئەوەی پەیامەكەی بگەیەنێت كە گەیاندن و ئاشكراكردنی راستی بوو، دواتر خەڵكی بەهۆی دادپەروەریەوە حوكمی خۆیان بكەن، ئەم هەوڵەش ئەوەندەی لە تواناد بوو جێبەجێكرا، تاوەكو بە ناچاركردن كە ماڵی دەوڵەتی گشتی، بەڵكو كاروباری ژیانی تایبەتی خۆی وەلابنێت و رێگەی بە دەوڵەمەندە لاوەكان دا كە لاساییبكەنەوە، بۆیە پشودرێژەكانی تاقیكردنەوەكانیان سەرقاڵی دادگەری و تاقیكردنەوەی بوون، كە بەراستی مایەی سەرسامی بوو.

لەپێناو ئەمەدا دوژمنایەتیەكی تاڵ لە دەسەڵاتی زاناكان گەورەبوو بۆ سوقرات، ئەگەر وێنەی گومانی بۆ بكێشن، وایاندەزانی ئەو لاوانە بەو شێوەیەی دەیەوێت وایانلێدەكات هەوڵیاندا خۆیان رایانكێشن، بۆیە ئەم ناوە پیسەیان لێنا، واتە تێكدەری لاوان، دواتر زیاتر دژایەتیان كرد، ئەو كەسێكی مادی مولحدە و سۆفستایی مەزهەبە، ئەم تاوانەش شتێكی چاوەڕواننەكراو نەبوو كە لێیبنرێت، چونكە هەموو خاوەن بیرورا و بیری عەقڵانی عیرفانی ئەم ناو و ناتۆارانەیان لێناوە، بەڵام هەر بە رێگەی ژیان دا رۆیشتووە لە كەشەكانی دنیا و گەندەڵی و خۆی لە دەریا راستەقینەكاندا شتوە، بەڵام تاوانی دووەم لەو پرسیارەوە سەرچاوە دەگرێت كە لە(ملیتس)ی دەكات، ئەگەر تۆ منی گەندەڵ بیت ئیدی كێ هاووڵاتیان چاك بكات؟ (ملیتس) وەڵامیدەداتەوە هەموو خەڵكی چاكخوازە، بەڵام كام وتە لەم گوزارشتەدا زۆر دژە ، ئایا جێی باوەڕە كە سوقرات زیان بە هاوڵاتیان بگەیەنێت، لەگەل ئەوەی ئەو لە ژێر سایەیاندا دەژی؟ ئەگەر واشی دابنێین لەم وتەیەدا خراپیەك هەبێت و عەمدی

نەبێت، یان مەبەستدار نەبێت و ئەگەر وابێت کێ(ملیتس) ئازاد دەکات و ڕێنوێنی دەکات بۆ ڕێگای ڕاست، لەبری ئەوەی پەلە بکات و پێشکەشی دادگای بکات.

بەڵام تاوانبارکەرانی سوقرات کەمتەرخەمیان نەکرد لە تاوانبار کردنی بە گەندەڵکردنی گەنجان، ئەوەیان خستەروو کە وا هەستدەکەن کە خەڵکی بێبڕوابوون بە خواوەندی شار، و خواوەندێکی نوێ دەپەرستن، کە ئەو بە داهێنانی خۆی دایهێناوە، بەهۆی ئەمەشەوە نکۆڵیەکی تەواویان لێکرد، بەشێوەیەك وایانپیشاندەدا کە مانگ و ڕۆژ کە بەرد و خۆڵ، سوقرات بەمە سەرسام بوو، ئەوەی بۆ دادوەرەکان روونکردەوە کە ئەمە تێکەڵکردنێکی روونە لە نێوان بۆچونەکانی و ئەوەی کە (ئەنا کسجوراس) پێشتر دەیوت، نابێت خەڵکی ئەسینا نەزان بێت، چونکە ئەم هەڵەی بەسەردا تێپەڕ دەبێت و ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ سوقرات، کە تەنها ئەو وتبووی.

سوقرات کۆتایی بە وەڵامەکانی دێنێت بۆ (ملیتس) سەرنجی خۆی ئەخاتە سەر تاوانانە بنچینەییەکە، پرسیارکەر دەپرسێت: بۆچی سوقرات سورە لەسەر ئەداکردنی پەیامەکەی، لە کاتێکدا ئەم پەیامە بەرەو مردنی دەبات؟ سوقرات وەڵامدەداتەوە، ئەمە واجب و فەرمانێکە لەسەری و نابێت دەستیلێهەڵبگرێت و واز لەو پێگەیە بهێنێت، کە خواوەند بۆی هەڵبژاردوە، هەروەك چۆن ڕێگەی بە خۆی نەدەدا لە کاتی شەڕەکاندا لە هەڵوێستەکان رابکات، کە سەرۆکەکانی بۆیان دیاریکردبوو، لەگەڵ ئەمەشدا لە فەلسەفەکەیدا نەگەیشتبووە ئەوەی کە ئەوە رابگەیەنێت کە زانست ئەوە پیشانبدات، کە مردن چاکە یان خراپە، لەگەڵ ئەوەی ئەگەر بۆ ئەرکەکەی بەجێبهێڵێت شەڕێکی تەواوە، چۆن بۆ شەڕ دەچێتە پێشەوە کە گومانی تێدا نەبێت، کە بەتەواوی نەزانێت کە چاکە یان خراپەیە، نەخێر ئەمە نابێت، خەم لە ئەنجامدانی کارەکەی ناخوات، کاریگەر دەبێت بەخۆی لە پەرستنی خوا لەسەر پەرستنی مرۆڤ، بەدەوام هەموو خەڵکی لە تەمەنە جیاوازەکانیاندا وەڵامی فەزیلە و پێویستی چاکسازی دەزانن ، ئەگەر ڕێگریان لێکرد، یان بیانەوێت گوێیان پێدا بخەن و لۆمەیان بکەن.

ئەمەش گەندەڵکردنی گەنجانە کە بە گومانین لە کردارەکانی بە فەرمانی خوا، ئەگەر لەم ڕێگەیەشدا هەڕەشەیان لێکرا، بە هەزاران بمرن نەك یەك کەس.

کاتێك سوقرات حەزی کرد بچێت بۆ دادگا، بۆ ئەوەی ئەو تاوانی مردنە لە خۆی دوربخاتەوە، ئەمەش لەبەر خۆی نایکات، بەڵکو لە پێناو گەلەکەیدایە، چونکە رابەرەکەیان کە ئاسمان ڕێنوێنی دەکات بۆ پێوانەکردنی لاریەکانیان،

کێ دەزانێت؟ خۆزگەیان دەخواست بمردنایە، سەرکەوتوو نابن لە پشتیەوە، هەمان شت دەکەن وەك ئەوان دەیکەن.

لێرەوە یەکێك لە نەیارەکان دژ دەوەستێتەوە، کە ئەگەر سوقرات بەراستی ئامانجی چاککردنی گەلەکەیەتی، بۆچی هەوڵنادات دەستبکات بە بەشداریکردن بە پشك لە کاروباری گشتیدا ؟ سوقرات وەڵامدەداتەوە ئەگەر ئەمەی کرد و شەڕی لە پێناو راستیدا کرد، ئەو توانایەی نەئەبوو درێژە بە ئەجەلی بدات و ئەوە بکات کە لەبارەی چاکەوە کردویەتی، هەر لەبەر ئەمەش بە راستی دووجار مەترسی خستە بەر ژیانی خۆی، کە بەشداری لە کاروباری وڵاتدا کرد لە پێناو دادوەریدا، یەکەمیان لە دادگایی سەرکردەکاندا، دووەم لە دژ وەستانەوەی زوڵم و زۆری دیکتاتۆری حکومەتی سی ساڵە.

ئەگەر بەشداری لە کاروباری دەوڵەتدا نەکردایە ، ئەوا کاتەکانی بە پەروەردەکردنی هاووڵاتیانەوە دەبردەسەر، ، پەروەردەکردنێك کە پارەی لە بارەوە وەرنەدەگرت، هەر ئەمەش پەیامەکەی بوو، ئیدی ئەگەر خوێندکارەکانی خیارەکانیان هەڵبگەڕانایەتەوە، یان دوژمنەکان لە دادوەریدا شتێك نییە کە تاوانبار بکرێت بە ئازایەتی، چونکە بەڵێنی ئەوەی نەداونەتێ کە شتێکیان فێربکات، تەنها ئەوەندەیە ئەگەر بیانەوێت ئەتوانن قبوڵی بکەن، یان دەتوانن دەوری چۆڵبکەن، بەڵام دەیانویست کە لە دەوری بمێننەوە، چونکە هەستیان بە چێژی شکۆیی دەکرد لە گوێگرتن لە لە قسە و وتەکان و رونکردنەوەی کارەکەیان، ئەگەر سوقرات ئەم گەنجانەی گەندەڵ کردبێت، واجبەکەیانی لەسەر پیرەکانیان لابردووە (ئەگەر واجبی ئەوان نەبووبێت) بێنە بەردەم دادگا و شایەتی لە دژی بدەن، لێرەدا سوقرات شتێك لە بارەی تەحەدییەوە دەڵێت، بەردەوام دەرفەت بۆ کائین هەیە، ئیدی کامیان بێت کە بێتە بەردەم دادوەر بۆ شاهیدیدان، بەڵام سەیری باوکی ئەم لاوانە، یان کەسە نزیکەکانیان کە هاتن بۆ دادگا ، بۆ ئەوەی سوقرات بێبەری بکەن لە تاوانی گەندەڵی، کەوایە هەموو ئەوانە زمانێکی رەوانن کە سوقرات ئەوەی دەیڵێت راستە و ملیتس درۆزن و بوختان چییە.

هەموو جارێك ئەوەی سوقرات دەیویست بیڵێت، تەقریبەن دوای ئەو گوتارە و داوای بەزەیی لە دادوەران رەفز یکرد بەوەی بەریبدەن، هەروەك چۆن ئەوەی رەفز کرد کە منداڵەکانی بهێنن بۆ ئەوەی بگرین و کاریگەری لە دادوەربکەن، تاوەکو دڵی نەرم بکەن بە گریانەکانیان، لە کاتێکدا ئەمە عادەتی ئەسینەکان بوو، ئەگەر حوکم بەسەر کەسێکیاندا درابێت، بەڵکو سوقرات بۆ ئەوەی دادوەرەکان خۆیان تاوانباربکات لێخۆشکەر نەبوون لە بارودۆخێکی

لەم شێوەدا، بەڵام بڕیار دەدات کە لەسەر متمانەیە کە دادوەرەکـان تورە نەدەبوون، ئەگەر سوقرات هانای بۆ ئەو تەوازوعەی ئەسینیەکان نەدەبرد کە هانایان بۆ دەبرد وەك هەڵهاتنێك لە سزا، چونکە دڵنیا بوو ئەم رەوشتە حەیاچونێکی نەژادی ئەسینیەکان بەدوای خۆیدا دەهێنێت، هەروەها سوقرات لەمبارەوە ئەوە دەخاتە روو، کە دادوەرەکـان سوێندیان خواردوە، کە لە جێبەجێکردنی دادوەریدا کەمتەرخەمی نەنوێنن، ئیدی چۆن ئەمەی بکردایە، ئەوا دوڕوویی بۆ دەهێنایە گۆڕێ و تاوانبار دەکرا بە دووڕوویی.

وەك چاوەڕوانەدەکرا حوکمی سزادانی دەرکرا، دوای ئەم ئیدانەکردنەش سوقرات وایدەبینێت کە بێباکە و لاواز نابێت، بەڵکو بەرزبێتەوە زۆر بەبەرزی بە گەورەیی و کەرامەتی، (ئەنیتس(پێشنیازیکرد تاوانبار سزای لە سێدارەکەی کەمبکرێتەوە، بەڵام ئایا سوقرات لەلای خۆیەوە چی پێشنیاز دەکات؟ سوقرات وەڵامدەداتەوە کە چاکخواز بووە بۆ گەلی ئەسینا و هەموو ئەمەی لە پێناو بەخشینی چاکەدا بووە بۆ گەلی ئەسینا، بۆیە وا خۆیدەبینێتەوە شیاوی باسکردنە وەك چۆن باسی کەسە سەرکەوتوەکان دەکەن، کە لە ئۆلۆمپیاتەکاندا سەرکەوتو دەبن، واتە ئەو لەسەر حسابی دەوڵەت دەژی ، فەلسەفە سزایەکی تر بۆ خۆی هەڵنابژێرێت، چونکە نازانێت ئەگەر مردن کە ئەنیتس پێشنیازیکردووە، چاکەیە یان خراپەیە، ئایا دەبێت چی پێشنیاز بکات؟ ئایا بەندیخانە پێشنیاز بکات ، یان نەفیکردن کە هەردووکیان شەڕی تەواون، راستە لەوانەیە لە دەستدانی پارە شەڕ نەبێت، ئەگەر شتێك پارەی هەبوایە ، ئەو پێشنیازەی نەدەکرد کە لە بەرامبەر پارەدا لە تاوانەکەی خۆش بن و لەبری تاوانەکە غرامە بکرێت، لێرەدا هاوەڵەکانی بەڵێندەدەن کە غەرامەکەی بۆ بدەن، ئەگەر بڕیاری لەسەر بدەن.

سوقرات بە دادوەرەکـان دەڵێت دوای ئـەوەی هـەواڵی حوکمەکەیان پێراگەیاند ئەو بێباکە، ئەسینیەکان سود لە شتێك وەرناگرن کە لە چند ساڵێکی کەمی تەمەنی کە لە ژیاندا ماویەتی بەسەریدەبات، بەڵام شەرمەزاری بۆ خۆیان دەهێنن بە هۆی کوشتنیەوە، دەیتوانی هەوڵی راکردن بدات، بەڵام راکردن لەچی کە ئەو خۆی نەیدەویست درێژە بە ژیان بدات؟ بەڵکو بۆ ئەوەی کاریگەری دروستبکات بمرێت وەك دەیەوێت،چونکە چاکە بژێت، بەوپێیەی دەیەوێت خەڵکی داوای لێدەکات کە بژێت ، بەڵا ئەو بەمردن بڕیاری لەسەر درا، بەڵام ئەم بڕیارە بەبێ گومان بڕیارێکی هەڵە بوو کە بە هەڵە بڕیاری لەسەر درا، چونکە درۆ خێراترین شتە کە بە خاوەنەکەی دەگات وەك لە مردن، ئەگەر دوای ئەوە ئەو سزاکەی وەرگرێت، ئەوا تاوانباران بە کردار سزاکەیان

وەرگرتوە.

بەڵام ئێستا ئەو لەسەرمەرگدایە، ئەگەر قسە و هەواڵیان پێرادەگەیەنێت، ئـەوان بڕیاری مردنی بەسەردا دەدەن، بۆ ئـەوەی رزگاریان بێت لەوەی ژیان لەسەریان ئاڵۆز بێت، بەڵام مردن دەبێتە نەواتێك ژمارەیەكی زۆر لە شوێنكەوتوانی بەرهەمدێنێت، بە تایبەتی ئەوانەی كە محاسەبەكردنیان زۆر زیاتر توند و تیژترە، چونكە لەو بچوكترن لە تەمەندا و لەویش بەجەرائەتترن.

مادام كاتی كەمی لە بەردەمیدا هەیە، ئەوا دەتوانێت وتەیەكی كورت پێشكەش بكات بۆ ئەوانەی كە دەیانویست تەبریەی بكەن، وای پێراگەیاندن كە ئاماژەی خواوەند لە پارێزگاركردنەكە رووبەرووی هیچی ناكاتەوە، ئەمەش مانای ئەوەیە ئەو مردنەی كە پێیرازیە چاكەیە و شەری تێدانییە، چونكە یان جۆرێكی درێژە، بەمەش باشترین خەواڵوە، یان گەیشتنە جیهانێكی تر كە تێیدا گیانی مردوەكانی تێدا گەڵاڵە دەبن ، بەمەش دەرفەتێكی باشی بۆ دەرەخسێ كە چاوی بە كەسە پاڵەوانەكان بكەوێت، كە پێشتر مردوون، ئەوەی كە لەم ژیانەدا خۆشی دەوێن، مانەوە و بەرزیە.

شتێكی نـەخـوازراوە كە پیاوی چاكەخواز لە ژیانیدا، یان لـەدوای مردنی توشی شەڕ بێت، خواوەند لە سوقرات رازی بوو كە بڕوات، كەواتە ئەو لە بڕیارەكەی خۆی خۆشبووە، چونكە تێیدا بە بڕیارەكەیان زیانیان پێنەگەیاندوە، بەڵكو ئەوان بە پێچەوانەوە بەرەو چاكە بردیان، كە چاكەیەكە هەرگیز مەبەستیان نەبووە.

لە دوای ئەم وتەیە سوقرات داوای خواستی كۆتایی دەكات: داوا لە خەڵكی دەكات كە نەوەكانی دوای خۆی ماندوبكەن وەك چۆن ئەو ماندویكردن، ئەگەر دەستی پێكردن، ئەوان كاریگەر دەبن بە پارە لەسەر فەزیلەت، یان لە خودی خۆیاندا وا باوەڕ بە زانست بكەن و كەچی نەزانن بن.

بەرگریكردنی سوقرات

ئەی ئەسینیەكان نازانم چۆن تاوانباران كاریگەریان لێكردن، بەڵام من هەستم بەقسە جوانەكانیان دەكرد و كارگریەكی بەهێزی لێكردم و لەگەڵ دەرونمدا لە بیرمكردن، ئەوانە شتێك لە راستی ناڵێن، بەتوندی سەرسورمام، ئەگەر بیانخەنە ناو ناراستیەكانیان وەك ئاگاداركردنەوەیەك بۆیان تا ئاگادار بكرێنەوە، هێزی رەوانیم فێڵتان لێناكات، ئەگەر مەبەست بوایە بەڵگەیەكم پێدەدان لەسەر زمانی خۆم كارەكانیم خستنەروو، ئەوانەش بەمە دەزانن، بەڵام بەردەوامن و شەرم ناكەن، یان دەیانبینی فەساحەت دەڵێن لەسەر

هێزی راستی؟ کەواتە ئەوەم خستەروو کە ئازارێکی راگەیەنراوم، ئایا جیاوازی لە نێوان من و ئەواندا دورناخەمەوە، ئەوان کاتێك باسیاندەکردن قسەی راستیان نەدەوت، بەڵام راستی بە راشکاوی لە من وەرگرن، ئاوێزانی ناکەم بە دەستەواژەی گوتاری وەك کردیان، نەخێر بەخوا هەر قسەدەکەم و بەڵگەکان بۆ ئێوەیە و وازی لە کاتەکانی نەهێناوە، چونکە من لەسەر راستیم لە دادوەری دۆزەکەمدا، رۆژێك لە نێوانتاندا ناوەستم تا هەڵوێستی وتاربێژی منداڵی ببینم ، تا ئەو رۆژەی زیندوم، ئێستاکەش گوتار لە من وەرناگرێ، بۆیە داوای ئەو شتە ناکەم، ئەگەر دیفاعم لە خۆم بکردایە بە شێوازی خۆم، ئەوا لە کاتی ئەو دیفاعکردنەدا کۆمەڵێك قسەو وشە ئەهاتن کە پێشتر بەکارمهێنابان ، یاخود هەندێکتان لەسەر رێگاکاندا دەتانبیست، یان لە هەرشوێنێکی تردا، بۆیە سەرسام مەبن، یان قسەم مەبڕن ، چونکە من دەوەستم، کاتێك گەیشتبوە حەفتا ساڵ ، بۆ جاری یەکەم لە گۆڕەپانی یاسادا، زمانی ئەم شوێنە کەس هەستی پێنەدەکرد، سەیری روانینی خۆتان بکەن بۆ بێگانە، هەست بە لێبوردەیی دەکات ، ئەگەر زمانەکەی بە زمانی گەلەکەی یان نیشتمانەکەی بوو، ئەو کاتە لێمەگەڕێن، ئەگەرلەوتەکانمدا داوای شتێکم کرد، داواتان لێدەکەم لەوانەیە باش بێت، یان خراپ، تەنها سەیری راستگۆیی قسە بکەن، ئەگەر کەسێکیشتان دادگایکردنی ئەنجامدا با دادوەر بێت، ئەگەر قسەکەرێك قسەی کرد تەنها راستی بڵێت.

دەبێت لە سەرەتادا وەڵامی تاوانە کۆنەکان و تایفەییە کەمینەکانی داواکاران بدەنەوە، دواتر داوای سکاڵای تیمی دووەم بکەن، پێشتر خەڵکی زۆر تاوانباریکردم، زۆر دەعـوای پوچیانم لەخۆگرت ، و مـاوەی چەندین ساڵی خایاند، من زیاتر لەم پیاوە (انیتس) لێیاندەترسام، تورەمدەکرد ، فروفێڵەکانیان گەورە و گرنگ بوون، بەڵام ئەوانەی هەستانەوە ئەگەر ئێوە منداڵن، رێگەچارەکان هەیە بۆ فێڵەکانیان کە زۆر مەترسیدارترە لەوانەی ئەوانە قسەتان بۆ دەکەن، ئەو قسانەی کە دەڵێن هی سوقراتە و دانایە و بەبیری لە ئاسماندا مەلە دەکات، پاشان ئەو راستی لە ناراستی دادەماڵێت ، ئەوانەن کە لە دوژمن دەترسن، ئەم قسانەشیان بۆ خەڵکی کردووە، ئەوانەن کە لە دوژمن دەترسن، زۆرن ئەوانەی مدەعین و داواکانیان هی سەردەمی کۆنن، کاتێك ئێوە منداڵ، یان گەنج و شوێنکەوتویی بوون بڵاویانکردەوە، بەڵام نەیانتوانی بانگەواز بکەن تا ئەو کاتەی خستیانە سەر من، بەبێ ئەوەی رێگەیەك بدۆزنەوە.

ئەوەش لە شتە گرانەکانە ، کە قسە بۆ ئەو خەڵکە سادەیە بکەین لە

خۆیاندا تەواو بوون و هەر خەریکی ڕق و کینە کۆکردنەوەن، هەندێکیان لە عەقیدەوە باسیاندەکرد، بەمەش لە دڵی خەڵکیدا چاندیان، بۆیە ناتوانم بانگیان بکەم بۆ ئەم شوێنە، تاوەکو لێیانبپرسنەوە، ئەگەر ئێستا پارێزگاریم کرد، ئەوا پارێزگاری لە تارمایی دەکەم، لێپرسینەوە دەکەم و وەڵامدەرەوەنییە، منیش خوازیارم ئەوەی پێشتر بۆم خستونەتەسەری قبوڵی بکەن، بەوەی دوژمنان دوو پۆلن: تایفەیەکی سەردەمی نوێ، لەگەڵ سەردەمی کۆن، ئیدی وادەکات بۆچونی ڕاست ببینن لەوەی کە دەستبکەم بە ڕەتدانەوەی ئەم شایتەی دواتر، ئەمەش بەرگریکردنەکەم بوو، لەوانەیە بتوانم بەم چەند قسە کورتانە کە باسمکرد ئەو پروپاگەندانە بسرمەوە کە لەسەرم هەن و بە درێژایی ئەو ماوەیە لە گوێتاندا دەزرنگێتەوە، لەوانەشە سەرکەوتو نەبم ، ئەگەر لەسەرکەوتندا چاکەی بۆ من و ئێوەش تێدا بێت ، ئەگەر بە گشتی لە دۆزەکەمدا سودم پێبگەیەنێت، من دەزانم خراومەتە بەردەم کارێکی گرانەوە و من کاری خۆم دەزانم ، بە پێی سروشتی خۆی ڕێزی دەگرم ، ئەوەش خوا دەیەوێت بابێت، وانازانم پارێزگاریکردنم بۆ یاسا ئیختیاری و ئیرادی بێت.

بەم پرسیارە درێژەی بە قسەکردنەکەی دا: چ تاوانێکم کردوە تاوەکو گومانەکان دەورەیان دام، ملیتس سوربوو داواکانم بۆ دادوەر بەرز بکەمەوە؟ شکاتکاری خراپ لە بارەمەوە چی دەڵێن؟ ئەوان وەك شکاتکار وان ، ئەمەش کورتەی ئەوەیە کە داوایدەکەن سوقرات توشی شتێك بووە، دەرچونێکە کە چاو بەرەو ئاسمان و ئەوەی تێدایە دەڕوات، ئەو جلی ڕاستی بەبەر ناڕاستیدا دەکات ، ئەم فێڵکردنانەش بە خەڵکی دەڵێن، خۆتان بەچاوی خۆتان لە کۆمیدیای ئەرستۆڤانسدا بینیتان چۆن کەسێك دروستدەکات و ناوی دەنێن سوقرات، وایلێدەکات بگەڕێت و بڵێت کە دەتوانێت بە هەوادا بڕوات، خەریکی لەغوکردنە لە هەندێباسدا کە حەزناکەم شتێکی کەم یان زۆری لەبارەوە بزانم، مەبەستم لەوەیە کە خراپەم بۆ یەکێك لە خوێندکارەکانی فەلسەفەی سروشتی هەبێت.

سوربوو لەسەر ئەوەی کە ئەوەی ئازاری دەدام ئەوەیە ، کە میلیتس تاوانبارم دەکات بە تاوانی مەترسیداری لەم جۆرە، ئەی ئەسینیەکان، ڕاستی ڕاشکاویە من پەیوەندی ناکەم بەم لێکۆڵینەوە سروشتیەوە ، بە هەر هۆیەك لە هۆیەکانەوەبێت، زۆر لە ئامادەبووان شایەتی بە ڕاستی قسەکانم دەدەن، با ئەوەی دادوەر گرنگی پێبدات، کەواتە قسە بکەن ئەی ئەوانەی گوێتان لە قسەکانم بوو، هەواڵبدەنە دراوسێکانتان لەبارەی منەوە، ئایا قسەی زۆر، یان کەمت لەبارەی ئەم باسانەوە کردووە؟ گوێبگرن لە وەڵامەکانیان تاوەکو

دابڕێن لە تەواوی تاوانەکان، لەگەڵ ئەوەی بڕیار لەسەر ئەم بەشە دەدرێت.

بەڵام قسە لەسەر ئەوەبێت کە من مامۆستایەکم هەوڵدەدەم بەپارە وانە بڵێمەوە ئەوە قسەکەی بەتاڵە و هیچ راستیەکی تێدانییە ! وەك ئەوەی پێشوتر تێیدابوو، بەوەی من بەرزترین مامۆستای بەکرێگیراوم ، ئەگەر مامۆستایەکی بەرزبن لە فێرکردنی مرۆڤایەتی، ئەوانە(جۆرجیاس الیونتی، برودیکوس الکیوس، هبیاس الالیزی) دەچنە شارەکان و هانی لاوان دەدەن وڵاتیان جێبهێڵن، ئەوانەی لە پێناوی خودادا فێریان دەکەن و هەوڵیان لەگەڵ دەدەن پارەیان نادەنێ ، بەڵکو سوپاسگوزاریان دەکەن بۆ ئەم چاکە گەورەیە، هەواڵی فەیلەسوفێکیان دامێ لەباراکە لە ئەسینا دەژی، پیاوێك بۆی باسکردم بەسودفە بینیم ، پارەیەکی باش بۆ سۆفستاییەکان کۆکردەوە، ئەویش (کالیاس کوری هیونیکوس) بوو.

کاتێك پێیوتم دوو کوری هەیە لێمپرسی کورەکانت دوو ئەسپ، یان مانگابوونایە لەسەرت گران نەبوو راهێنەرێکیان بۆ بگری ، باشتر و ئاسانترە کە راهێنەری ئەسپ یان جوتیارێك بەکاریبهێنێ تا بەرێوەیان ببات و بیانگەیەنێتە ئاستی کاملی و باڵقی، بەڵام ئەوانە دوو مرۆڤی ناو کۆمەڵگەن، ئایا بیرت لەوە کردەوە کامیان بەرێزە؟ کێ دەزانێ چاکەی مرۆڤ (الانسان) و سیاسەتی مرۆڤ (البشر) قسەی بۆ کردم کە لەوانەیە لە کارەکەی دەرکردبێت مادام باوکە، وەڵامیدایەوە بەڵێ دەستمکەوت، لێمپرسی ئەوە کێیە و نیشتمانی لە کوێیە و چەند بە کرێی دەگرێ، وەڵامیدایەوە ئەو (افنیش الباری) ەو بە پێنچ درهەم گرتبوویان، لەبەرخۆمەوە وتم ئافەرین عافیەتت بێت ئەی أفیتس ، ئەگەر بەراستی ئەم حیکمەتەت تێدابێـت، کە بە پێی ئەم کرێ کەمە فێری دەکات ، ئەگەر هەمبوایە بێزار دەبووم، غروری دەیبردم، بەڵام لە راستیدا شتێك لەم حکمەیە نازانم.

ئەی ئەسینیەکان! خودا لە ئێوەی پرسیوە و دەڵێت: ئەی سوقرات چۆن ئەو جۆرە تاوانەت لەسەر بڵاوبوویەوە، ئەگەر وانەبووایە ئەوا بڕیارێکی ترم دەدا، ئەگەر وەك خەڵکی تر بوویتایە ئەوا دەنگت هەڵنەدەبری و قسەت نەدەکرد، باسی ئەوەیان بۆ بکە، چونکە ئازارماندەدات، ئەگەر خێرا بڕیار لەسەر دۆسیەکەت بدەن، من ئەمە بە تەحەدیەکی توند دەزانم، هەروەها هەوڵدەدەم بۆتان رونبکەمەوە کە بۆچی داوای حەکیمیم کرد، و لە کوێوە ئەم روداوە خراپانە بۆم هاتن، داواکارم گوێی لەوتەکانم بگرن، هەرچەندە هەندێکتان گاڵتەم پێدەکەن، بەڵام دان بەوەدا دەنێم کە جگەلە راستی تەواو هیچی تر ناڵێم، ئەی ئەسینیەکان، لێدانێکی دیاریکراومان لە لێدانەکانی

حکمەت لایە کە سەرچاوەیەکە لەو قسە بڵاوکراوانەم، ئەگەر لێم دەپرسن کە ئەو حیکمەیە چیە؟ بەوە وەڵامدەدەمەوە کە ئەوە لە چارەنوسی مرۆڤدایە و تائەو ئاستەش من حەکیمم.

بەڵام ئەوانەی کە من قسەیان لەگەڵ دەکەم، حکمەتە یان موعجزەیە و لەسەروی توانای مرۆڤەوەیە، ناتوانم پۆلێنی بکەم، چونکە نیمە، ئەوەش وادەزانێت هەمە بە هەڵەدا چووە و زۆر دوورە لە راستییەوە، ئەی ئەسینیەکان، دەخوازم لێمدانەبڕێن ئەگەرچی وتەکانم گەیاند، ئەوە وتەی من نییە کە بۆتان باسدەکەم، بەڵام لەبری خۆم شاهیدێك دادەنێم کە شیاوی متامانە پێکردن بێت، بۆ ئەوەی باسی فەلسەفەکەم بۆتان بکات، ئاگادارتان دەکەمەوە کە ئایا هیچ شتێکم لەبارەی فەلسەفەوە لەلایە یان هەیە؟ ئەگەر هەیە جۆرەکەی چییە، مەبەستم لە شاهیدی خواوەندی دلفیە.

بەبێ گومان ئێوە دەزانن کە (شریفون) هەر لە منداڵییەوە برادەرمە، برادەری ئێوەشە لە دوورخستنەوە و دواتریش لە گەڵتان هاتەوە ، دەزانن کە شریفون هەست راستگۆبوو لە هەر شتێك کە دەیکرد، دەچوو بۆ پەرستگای (دلفی) و ژنە شوانێك بە جورئەتەوە لێی دەپرسی، دەگەرێمەوە دەخوازم پێملێنەبڕن ، ئەو شوانە لێی پرسی کە کەسێك هەیە لەو زاناتربێت، بەمەبەست وەڵامیدایەوە کە لە نێوان پیاواندا نییە فەزڵی زانابیەکەی بدات بەسەرمدا، شریفون مرد، بەڵام براکەی لە دادگایکردندایە لە نێوانماندا و پشتگیری راستی ئەو شتانە دەکات کە دەیگێرمەوە.

ئەم هەواڵەتان پێرادەگەیەنم؟ چونکە دەمەوێت ئەوەتان پێبڵێم کە بەهۆی باسکردنەوە بەسەرمدا هاتووە، کاتێك وەڵامی ژنە شوانەکەم بۆ هاتەوە، بە خۆمم وت: مەبەستی لە خواوەند لەمەدا چییە ؟ ئەوە کۆدێکە لە واتاکەی نەگەیشتم، من دەزانم ئەوە حیکمەتی کەم و زۆری لانیە، ئەی مەبەستی چییە لەوەی کە دەڵێت من حوکمی خەڵکی دەکەم؟ لەگەڵ ئەوەی ئەو خواوەندە موستەحیلە درۆبکات، چونکە درۆ لەگەڵ سروشتیدا نایەتەوە، بۆیە بیرمکردەوە بیرکردنەوەیەکی قوڵ، حەتتا دواکردار تەواوبوو بەرێگەیەك ئەتوانم شتێکی لەبارەوە بڵێم ، هەر سوور بووم لەسەر ئەوەی بەدوای یەکێکدا بگەرێم کە رابەرایەتیم بکات، ئەگەر بەرێکەوت بینیم ، رێگەی بەرەو خواوەند گرت، تاوەکو ئەوەی پێبڵێم ئەوە پیاوێکە لە حیکمەتدا زۆر لە من گەورەترە، بڕیارمداوە خەڵکی بەرێوە ببەم.

لەبەرئەوە مەبەستم لە پیاوێکی سیاسی بوو (پێویست ناکات ناوی بێنین)، بە هۆی حیمەتەکەیەوە ناسراوە، تاقیکردنەوەی کرا و ئەم ئەنجامەشی

بەدەستهێنا، هەرگیز دڵنیا نەبووم لە قسەکردن لە گەڵیدا ، تاوەکو گەیشتمە ئەو بڕیارەی کە حەکیم نەبوو، لەگەڵ ئەوەی خەڵکێکی زۆر شایەتی حەکیمیان بۆ دەدا.

لەگەڵ ئەوەی کە خۆی لە حکمەتەکەی دەیزانی، شاهیدی شاهیدەکانی لە غروریدا تێپەڕان، هەوڵمدا قەناعەتی پێبکەم ئەگەر خۆی بە حەکیم بزانێت، ئایا بەراستی حەکیم نەبووە، ئەمە وایکرد لێم تورەبێت ، ئەوانەی کە دیمەنەکەیان نەبینی و گوێیان لە قسەکان نەبوو، هانیاندا کە تورەبێت ، بە جێمهێشت و بە خۆمم وت، ئەگەر دەمزانی هەردووکمان هیچ نازانین لە چاکەو جوانی، من لە ئێستادا لەو باشترم، چونکە من بانگەشەی زانست دەکەم و ئەویش هیچ نازانێت، بەڵام من نازانم و حەزیش ناکەم بزانم، لەوانەیە لەمەدا تۆزیك لەو باشتربم، هەندێك شتی رابردوویم خستەڕوو لە بانگەشەی فەلسەفەکەی و لەگەڵیدا گەیشتمە هەمان ئەنجام، ئەوی تریش گەڕاندمیەوە و خەڵکێکی زۆر پشتگیری هەڵوێستەکەیان کرد.

سوێندتان بۆ دەخۆم ئەی خەڵکی ئەسینا کە من لەسەرمە تەنها راستی بڵێم و بەس، کۆتاییم هێناوە لە گەڕان بەدوای ئەوەی باسمکرد، ئەگەر بەناوبانگترین خەڵکی ببینمەوە کە زۆرترینیان بێعەقڵ بن، سودفەی ئەوانەم کردووە کە بەبێ ئەوەی پلەیەکی وایان هەبێت، پیاوانێك سکاڵایان لەسەر فەلسەفە هەبوو، کەچی سکاڵایان لەسەر ئەمانەنەبوو، باسی گەڕانەکانی خۆمتان بۆ دەکەم لەگەڵ ئەو ئازارەی کە چەشتومە بۆ هێنانەدی ئەوەی کە ژنە شوانەکە وتی، وازم لە پیاوانی سیاسی هێناو رومکردە شاعیرەکان، ئیدی شاعیری تراژیدی بن، یان گۆرانی حەماسی، یان لە هەر پۆلێنێکی شیعریی کە ئێوە بتانەوێت ، بەخۆمم وت بێگومان ئەم کارە ئاشکرایە لای شاعیرەکان و بە ئازاردانیان دەبمە نەزانترین کەس، کۆمەڵێکی دیاری خاوەن قەڵەم کۆکردەوە و ئەوەم بۆ رونکردنەوە، تابتوانم شتێکیان لێوەربگرم، ئایا بروا بەوە دەکەن کە ئەیڵێم؟ شەرمیانکرد خەریکبوو شەرم لەو قسانە بکەم کە کردمن، ئەگەر ناچار نەبوومایە، کەسێك لە نێوانیاندا نییە کە نەتوانێت لە شیعرەکانیدا شتێك لەوەی کە رێکیدەخەن بڵێن، بۆیە یەکسەر زانیم شاعیرەکان فەلسەفە لە شیعرەکانیاندا ناخەنەروو، بەڵکو وەك قەدیس و پێشبینیکەران وان کە ئایەتی جوان دەڵێن و واتاکەی نازانن، بەم شێوەیە شاعیرەکانم بینی، هەروەها ئەوەشم بینی کە ئەمانە وادەزانن فەلسەفەیان هەڵگرتووە، لەگەڵ ئەوەی خاوەنی نین، هەرچەندە شاعیریەتیان بەهێزە.

گەنجە دەوڵەمەندەکان کە سەرقاڵیەکانی ژیان گومانیان بۆ دروستناکات

و بەردەوام بەدەوریدا کۆدەبوونەوە، بۆ ئەوە هاتوون کە ئەو حاڵەتە ببینن، ئەوانەش کە رۆڵی خۆیان دەبینی کەسەکانیان دەبینی، بۆئەوەی هەمان ئەزمون بۆ خۆیان بیکەن، زۆربەی ئەوانەی کە سوتفەی پیاوانیان کردووە لە خۆیان گومانیان دەبرد کە زانستی پێیە، لەگەڵ ئەوەی تەنها شتێکی کەمیان دەزانی، یان ئەوان هیچیان نەدەزانی، ئەوانەش کە تاقیانکردنەوە ، تورەی خۆیان دەربڕی و خۆیان بەراستدەزانی لەسەر ئەم تورەبوونە، نەعلەت لە سوقرات دەکەن، چونکە لاوەکانی خراپکردووە، ئەگەر کەسێك پرسیاریان لێبکات، بۆچی ئەم نەعلەتە، چ گوناهێك هات ، زانست چ جێگرێکە پێشوازی گەرمیان لە وەڵامێك، چونکە هۆکاری تورەبوونەکەیان نەدەزانی ، هەولدەدەم دیفاع لە خۆم بکەم لەوەی کە ئەم تیمە نوێیە تاوانباریاکردم (ملیتس نوێنەری شاعیرەکان، ئەنیتس نوێنەری پیشەوەران و سیاسیەکان ، لیقۆن نوێنەری وتاربێژەکان) ئەوانە دەڵێن سوقرات کاری بۆ رەزالـەت ، گەندەڵکردنی لاوان، کافرکردنی خواوەندی وڵات و پەرستراوێ هەبوو کە خۆی بۆ خۆی دروستیکردبوو.

ئەمانە سکاڵاکانیان بوون، ئامانجمان گفتوگۆکردنیەتی بە چڕوپڕی ، لەگەڵ ئەوەی بەم شێوە تاوانباریان کردوم، بۆیە خەڵکی ئەسینا ، لەبارەی (ملیتس) من بریاردەدەم کە ئەو خاوەنی رەزیلەتە ، ئەو ئەوە نابینێت کە خەڵکی بەرەو گۆرەپانی بریاردان دەبات، لەبەرئەو حەماسە دروستکراوە و ئەو گرنگیدانە ناچارکراوەی بەو کارانە کە کێشەی ئەو نییە، بەڵگەش لەسەر راستی قسەکانم دەخەنەروو.

– ملیتس لێم نزیك ببەوە تاوەکو پرسیارێکت لێبکەم، ئایا زۆر بیر لە چاکسازیکردنی گەنجان دەکەیتەوە ؟

– بەڵێ دەیکەم.

– کەواتە بە دادوەرەکان بڵێ کە کێ چاکسازی لاوانە ، دەبێت تۆ زانا بیت بەمە، مادام زەجرتکێشاوە لە ئاشکراکردنی هۆکاری گەندەڵبوونیان، کەواتە قسە بکە و بە دادوەرەکان بڵێ کێ چاکسازی لاوانە، ناتوانم بتبینم ملیتس، دوودڵ مەبە لە وەڵامدانەوە؟! ئفلیس ئەمە بەڵگەی یەکلاکەرەوەیە ، پشتگیری ئەوە دەکات باسکراوە، بەوەی کاری گەنجان کێشەی ئەو نییە، قسەبکە ئەی هاورێ، باسی لاوانمان بۆ بکە.

– بریتیە لە یاساکان!

– بەڵام نەك ئەویاسایانەی کە پێوەی ناڵاندی گەورەم.

– دەمویست ئەو کەسە بناسم کە یاساکانی دەپاراست پێش هەموو

شتێك.
– ئایا دەتوانی لە دادگا دادوەر ببینی ئەی سوقرات.
– دەتەوێت چی بڵێیت ئەی ملیتس، مەبەستتە بڵێی دادوەرەکان دەتوانن لاوان فێربکەن و چاکیان بکەن؟
– گومانم نییە کە ئەوان وان
– ئایا هەموویان وان، ئەمە هەواڵێکی خۆشە، کەواتە هۆزێکی چاکسازی هەن ، ئایا چی بڵێین؟ ئایا ئەوان گەنجان چاك دەکەن.
– بەڵێ ئەوان دەیکەن.
– ئەندامانی شوراش وان؟

ئەی ئەسینیەکان پێمەبڕن و گوێملێبگرن ، بەڵێنتان پێدام تاوەکو کۆتایی گوێملێبگرن، ئەگەر چاکەی بۆتان هەبوو، دەمەوێت ئەوەی لامە پێتانبڵێم، ئەگەر وایلێکردن بگرین، خوازیارم کە نەگرین، ئەمەوێت بە راشکاوی پێتانبڵێم، ئەگەر نەتانخاتە سەر مردن، توشی زیانتان دەکات زیاتر لەوەی توشیکردوم، ملیتس و ئەنتیس ئازارم نادەن، لەبەرئەوەی ناتوانن، چونکە سروشتی شتەکان وایە کە ئازاری پیاو خراپ بدات کە لەو چاکسازتر بێت.

سوقرات لە بەندینخانەدا

دوای تـەواو بوونی دادگایی سوقرات، دادگـا بڕیاری مردنی بەسەر سوقراتدا دا، و چووە بەندینخانە بۆ ئەوەی چاوەڕێی جێبەجێکردنی بڕیاری لە سێدارەکەی بێت، بە پێی ئەو ڕێورەسمەی کە لە ئەسینا هەبوو، هەروەها جێبەجێکردنی حوکمەکە بە خێرایی، بەڵام ڕۆژی پێشتر بۆ دەرکەوتنی سوقرات لە بەردەم دادگادا، یەکەم ڕۆژی سەفەری ئەو وەفدەبوو کە خەڵکی ئەسینا راهاتبوون لەسەری بە ناردنی لە هەموو ساڵێکدا بۆ (دیلوس) مەبەستیان لەم ئاهانگە درێژەدان بوو بەیادی (تسیوس) کە ئەسینای لە دانی باجی ساڵانە رزگارکرد، کە کوڕ و کچە لاوەکان دەیاندا وەك قوربانی خۆراك بۆ (مینتور الکریتی) ئەو کاتانە سزای مردن بەسەر تاوانباردا بە درێژایی ئامادە نەبوونی کەشتی دەوڵەت لەو گەشتەدا جێبەجێ نەدەکرا ، ماوەی ئامادەنەبوونیشی لەو ساڵەدا ماوەیەکی زۆر بوو، بۆیە سوقرات ماوەی مانگێك لە بەندیخانەکەیدا مایەوە.

لە راستیدا وا چاوەڕوان دەکرا جێبەجێکردنی بڕیارەکە بەسەر سوقراتدا دوابکەوێت ، لەوانەش بوو دوژمنەکانی سوقرات بە نهێنی بڕیاری کارئاسانی بۆ هەڵهاتن لە بەندینخانە و لە وڵاتیان بۆ دابێت، بۆیە شوێنکەوتەکانیشی

هەوڵی ئاسانکردنی ئەم کارەیان دا، بەڵام سوقراتی حەکیم زۆر بەسەربەرزی رەتیکردەوە کە بەندینخانە جێبهێڵێت، ئەگەر ئەنجامەکەشی هەرچیەك بێت و هیچ شتێکی لەسەر نییە، جگە لە جێبەجێکردنی یاسای دەوڵەت و بە پێویستی دەزانێت رێزی لێبگرێت، ئەگەر بریارەکەش زاڵمانەبێـت.

ئاسایی بوو کە خوێندکار و شوێنکەوتوانی لە بەندینخانە سەردانیان بکردایە وەك دواین دیدار و ماڵئاوایی لێکردن ، پێش ئەوەی ئەو روناکیە بکوژێنەوە کە عەقڵ و دەروونەکانی روناککردەوە و چەندین بیری عەقڵانی و عیرفانی پێشکەشکردن ، بەمەش کارێکی سحرئامێزی لە خۆیان و وەچەکانیان کرد.

لە ساڵی 399 پ.ز کاتێك سوقرات لە ژورەکەیدا بوو لە بەندینخانەی وڵاتی ئەسینادا، پێش هەڵهاتنی خۆر بەنیو کاتژمێر ، ساتێك ئەگەر روناکی چرا فتیلەکە نەبوایە تاریکی خۆی لە ژورەکەیدا دەپێچایەوە، پشتیەکەی نابەدیوارەکەوە لە پاڵیدا مێزێك هەبوو کە چرایەکی لەسەر بوو، سوقرات بەهێواشی و دڵنیایی لەسەر رایەخەکەی راکشا، لەلای قاچیەوە هاوڕێ خۆشتەویستەکەی(ئەقریتۆن) لەسەر کورسیەکی تەختە دانیشتبوو، سوقرات خەوبردبوویەوە و جارجار خەبەری دەبوویەوە، کە برادەرەکەی بینی پێیوت تۆ لێرەی ئەقریتۆن ؟ بێگومان کات هێشتا زووە ؟

ئەقریتۆن: بەڵێ وایە

سوقرات: بەدڵنیایی چەندێك؟

ئەقریتۆن: لە سەرەتای هەڵهاتنی خۆردا.

سوقرات: سەیرە چۆن پاسەوانەکە رێگەی پێدایت بێیتە ژورەوە

ئەقریتۆن: ئەی سوقرات ئەو دەمناسێ، چونکە زۆرجـار هاتووم، جگەلەوەش بەسەریەوە هەمە

سوقرات: هەر ئێستا هاتی

ئەقریتۆن: نەخێر زوتر هاتوم

سوقرات: ئەی بۆچی بێدەنگ دانیشتووی، پێویست بوو زوتر خەبەرم بکەیتەوە ؟

ئەقریتۆن: بەراست ئەی سوقرات ، من ئەو مافەم بە خۆم نەدەدا، بەڵام سەرسام بووم کە لە خەوێکی بێدەنگدا بوویت، بۆچی دەتوویست خەبەرت بکەمەوە، دەمویست لە خەم بەدووربیت، بەردەوام دەمناسیت دڵخۆش بوویت و مەزاجێکی لەسەرخۆت هەبوو، بەڵام نەمزانی زەمانە دژت دەوەستێتەوە.

سوقرات : ئەی ئەقریتۆن ئەوەی کە لە ژیاندا بەسەرت بردووە، نابێت لە

تارمایی مردن بترسیت
ئەقریتۆن: هاتووم هەواڵێکی ناخۆشت پێبلێم، نەك هەر بۆ تۆ، بەڵکو بۆ هەمووومان، ئێمە هاورێتین.
سوقرات: چییە، وادەزانی گەرانەوەی کەشتیەکە لە دیلوس و گەیشتنی واتە نزیکبوونەوی مردنم؟
ئەقریتۆن: نەخێر جارێ سەفینەکە نەگەراوەتەوە، بەڵام لەوانەیە ئەمرۆ بگەرێتەوە، چونکە خەڵکانێك پێیانراگەیاندوم کە لە (هۆنیۆم) ەوە هاتوون کە لە پشتیەوەن، کەواتە بەیانی دوارۆژی ژیانتە ئەی سوقرات.
سوقرات: بەخێر بێیت ئەی ئەقریتۆن ، ئەگەر ئەمە خواستی خوابێت بەخێربێت ، بەڵام بروامولیە کارەکە رۆژێکی تر دوادەکەوێت.
ئەقریتۆن: کێ ئەم هەواڵەی پێدایت؟
سوقرات: ئەوە هەواڵەکەیە، من چارەنوسی خۆم رادەگەیەنم لە رۆژی دوای گەرانەوەی سەفینەکە.
ئەقریتۆن: بەڵێ کاربەدەستان هەر باسی ئەمەیان دەکرد.
سوقرات: بروناکەم کەشتیەکە بەیانی بگات، ئەمە دەزانم بەهۆی ئەو خەوەی کە دوێنی شەو بینیم، بەڵکو ئێستاش بینیم لە بەختانم کە بەجێی هێشتم خەوتبووم.
ئەقریتۆن: خەوەکەت چۆن بوو؟
سوقرات: بەشێوەی ژنێکی جوان هات بۆ لام، جلێکی سپی لەبەردابوو، پێیوتم ئەی سوقرات لەم رۆژەوە پاش سێ رۆژی تر دەچیت بۆ دنیای کۆتایی.
ئەقریتۆن: بەراستی خەوێکی سەرسورمان ئامێزە ئەی سوقرات.
سوقرات: واتاکەی ئاشکرایە ئەی ئەقریتۆن و جێگای گومان نییە.
ئەقریتۆن: بەڵێ وایە، بەڵام ئەی سوقراتی بەرێز، رێگە بدە باجارێکی تر لێت بپارێمەوە ئامۆژگاریەکەم وەرگرە و هەڵبێ، چونکە ئەگەر مردی تەنها هاورێیەکی دڵسۆز لە دەستنادەم، بەڵکو لەدوای تۆ توشی شەر دەبم، دواتر خەڵکی دەزانن ئەوانەی کە ناتناسن و من ناناسن، ئەوەیان بۆ دەردەکەوت کە دەمتوانی رزگارت بکەم، ئەگەر مەبەستم بووایە و پارەم بدایە.
سوقرات: بۆچی ئەم گرنگیدانە بەهۆی قسەی ئەوانە ئەی خۆشەویستم ئەقریتۆن، کۆمەڵێکی باش دەبینی کە بۆچونیان گونجاوە لەگەڵ ئەم واقیعەدا و ئەوەش شیاوی حساب بۆ کردنە.
ئەقریتۆن: دەبێت حساب بۆ قسەی ئەو خەڵکە خراپە بکەین، چونکە

دیاردەیەکە لە دۆزەکەت.

سوقرات: خۆزگە دەیانتوانی ئەی ئەقریتۆن، کە خۆزگەم دەخواست ، ئەگەر بیانتوانیایە بیانکردایە چاکەی گەورەیان دەکرد، بەڵام ئەوان شکستیانخواردوە لە کردنی چاکە و خراپە و هەرچی دەکەن بە سودفە دەیکەن.

ئەقریتۆن: راستە و لەمەدا گرفتم نییە، گوێ بەوە مەدە ئەگەر رابکەیت زیان بە من و هاورێکانت دەگەیەنیت، دڵنیابە لە هیچ ناترسین و لەسەرمانە موجازەفە بەوەوە بکەین تارزگارت بکەین، بەس رازییە.

سوقرات: بەڵێ ئەی ئەقریتۆن ئەوەی باسمکرد هەموو ئەوە نییە کە لێیدەترسم، لەوانەیە لایەنێکی بێت.

ئەقریتۆن : مەترسە کەسێك هەیە لەم بەندینخانەیە دووورتبخاتەوە، ئەوەندەش لەسەریان ناکەوێت و ئەوانەی تریش بە پارەیەکی کەم رازیدەکرێن،ماڵەکەم هەمووی لە ژێر فەرمانی تۆدایە و وابزانم ئەمەش بەسە ، بەس بڵێ هەمووی خەرجدەکەم.

سوقرات: ئەی بەرێزم ئەقریتۆن هەست بەسووربوونت دەکەم، ئەگەر لایەنگری راستی بیت، بەڵام ئەگەر بۆ خراپی بێت تا حەماسەکە زیاتر بێت کارەکە ئاڵۆزتر دەکات، باسەیرکەین ئەگەر ئەم کارە واجب بێت، ئەوا من دەمێکە ئەمە دەکەم و لە سروشتی منە کە پەیوەست بم بە بەڵگە عەقڵیەکانەوە و ئەمەش بەردەوام بۆچونی من بووە.

ئەقریتۆن: گومان لەوەدا نییە.

سوقرات: ئەوەی چاکەکان دەبینن و دەیڵێن چاکەیە و ئەوەی جگە لەوان دەیڵێن خراپە و شەرە؟

ئەقریتۆن: گومانی تێدا نییە.

سوقرات: باسەیری شتێکی تر بکەین کە جگەلەم باسە وترابێت، ئایا داوا لە خوێندکارێکی مەشقە جەستەییەکان دەکەین گوێ لە ناوزراندن و پیاهەڵدان و گوێ لە هەموو مرۆڤەکان بگرێ، یان دەبێت گوێ لە یەك کەس بگرێ، کە ئەویش دکتۆر یان راهێنەرەکەیەتی، ئیدی لە هەرکوێیە بێت.

ئەقریتۆن: تەنها دەبێت گوێ لە بۆچونی کەسێك بگرێت.

سوقرات: ئایا دەتوانیت بژین و جەستەمان شەڕ و گەندەڵ بووبێت؟

ئەقریتۆن: نەخێر، ئەمەش گومانی تێدا نییە.

سوقرات: ژیان چاکەیە و یەکسانە بە دادوەرییەکی پاك ، ئایا راستە؟

ئەقریتۆن: بەڵێ ئەوە راستە.

سـوقـرات: ئـەگـەر زیانێكمان پێگەیەنرا، نـاكـرێ بەهەمان زیـان وەڵامبدەینەوە، وەك زۆرێك لە خەڵكی بۆیدەچن، چونكە ناكرێت زیان بە خەڵكی بگەیەنین.

ئەقریتۆن: روونە كە ئەمە نابێت.

سوقرات: ئایا بۆمان دروستە خراپە بكەین ئەی ئەقریتۆن؟

ئەقریتۆن: هەرگیز ناگونجێت ئەی سوقرات.

سوقرات: بۆچونت چییە لەسەر وەڵامدانەوەی خراپە بە خراپە، ئەوە ئاكاری كەسی خراپە ، ئایا ئەمە دادپەروەریە یان نا؟

ئەقریتۆن: ئەوە دادپەروەری نییە.

سوقرات : كەسێك توشی شەڕ مەكە وەك ئەوەیە توشی زیانت كردبێـت.

ئەقریتۆن: زۆر راستە.

سوقرات: دەچینە هەنگاوی دووەمــەوە و لەم شێوەی پرسیارەوە رونیدەكەمەوە، ئایا پێویستە لەسەر مرۆڤ ئەوەی دەیبینێت بیكات، یان پێویستە لەسەری راستی خراپ بكات.

ئەقریتۆن: پێویستە لەسەر مرۆڤ ئەوە بكات كە وادەزانێت راستە.

سوقرات: ئایا جێبەجێكردنی ئەمە ئەگەر راست بێت؟ ئایا زیان بە كەسێك ناگەیەنم ئەگەر بەندینخانەم جێهێشت، جگەلە ئیرادەی ئەسینیەكان؟ یان بە شێوەیەكی راستر ئایا هەڵە بەرامبەر بە مافی ئەو خەڵكە ناكەم كە دەبێت لە هەڵەوە دووربن؟ ئایا جێبەجێكردنی ئەو بنەما و پرەنسیپانە كە پێكەوە وەرمانگرت بە دادپەروەری، لەم بارەوە چی دەڵێیت؟

ئەقریتۆن : نازانم ئەی سوقرات و ناتوانم شتێك بڵێم

سوقرات: ئایا ناڵێیت بە یەكجار بیر لە ژیان و منداڵ مەكەرەوە، لە كۆتاییشدا لە دادوەری ، بەڵكو بیر لە دادوەری بكەوە، یەكەمجار ئەمە ئەو دەنگەیە كە لە گوێمدا دەزرینگێتەوە، وەك چۆن ئاوازەكان لە گوێی سۆفیەكەدا دەزرنگێتەوە ، ئەمەش وادەكات گوێم لە هیچ دەنگێكی تر نەبێت، دەشزانم ئەوەی دەیلێیت دوای ئەوە لەگەڵ شەپۆلەكانی بادا دەڕوات، لەگەڵ ئەوەشدا چی هەیە بیلێ.

ئەقریتۆن: هیچ شتێكم نییە بیڵێم ئەی سوقرات.

سوقرات: كەواتە دوای ئەو پێشنیازانە بكەوە كە ئیرادەی خوا دەیەوێت.

پەراوێزەکان:

1- قصة الفلسفة، ديل ديورانت، ترجمة: الشيبانى ص57-58

2- قصة الفلسفة، ديل ديورانت، ترجمة: الشيبانى ص60

3- قصة الفلسفة، ديل ديورانت، ترجمة: الشيبانى ص61

4- قصة الفلسفة، ديل ديورانت، ترجمة: الشيبانى ص63

5- افلاتون، احتجاج سوقرات على اهالي اثينا،ص16

6- افلاتون، الجمهورية، م، ص337

7- افلاتون:تيتياتوس، ص149-152

8- ارستو ، مابعد الطبيعة،ص987

سەرچاوە:

- سقرات، د. مصطفى غالب، في سبيل موسوعة الفلسفية، دار مكتبة الهلال، بيروت ، 2000